

**TUHFE-İ ŞÂHİDÎ'NİN OSMANLI
TELİF GELENEĞİNDEKİ ETKİSİNE
FARKLI BİR ÖRNEK: HATİB'İN
HİBETÜ'L-VEHHÂB'I**

AN UNUSUAL EXAMPLE OF
TUHFE-İ ŞÂHİDÎ'S INFLUENCE IN
THE OTTOMAN WRITING
TRADITION: HATIB'S HIBETU'L-
WAHHÂB

Prof. Dr. Sadık YAZAR
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-posta: zyazar@gmail.com
Orcid: 0000-0001-8029-5723

Öz

Anadolu sahası klasik Türk edebiyatı, edebi türler bakımından hayli zengin bir edebiyat geleneğidir. XV. yüzyıldan itibaren tedrici olarak örnekleri artarak zamanla hayli rağbet gören manzum sözlükler (tuhfe) de bu türlerden arasında yer alır. Günümüze iki dilli ve üç dilli olmak üzere onlarca örneği gelmiş bu manzum sözlükler arasında *Tuhfe-i Şâhidî*'nin ayrı bir yeri vardır. Yazıldığı dönemden başlamak üzere manzum sözlük türünde yazılan birçok esere modellik eden bu eser; *Muhammediye*, *Vesiletü'n-Necât*, *Birgivi'nin Vasiyyetnâme*'si gibi yazma eser kütüphanelerinde en fazla nüshası bulunan eserlerdendir. Şerhler başta olmak üzere farklı türdeki telif türlerine kaynaklık eden *Tuhfe-i Şâhidî*, diğer manzum sözlüklerde olduğu gibi, aruz öğretiminde öncü ve kritik bir işlev görmektedir. Bu doğrultuda eldeki makalenin konusunu, *Tuhfe-i Şâhidî*'nin aruz öğretimine dair işleviyle ilgili olarak üretilmiş ve *Tuhfe-i Şâhidî*'nin Osmanlı edebiyat geleneğindeki baskın etkisini alışılmadık bir yolla örneklendiren *Hibetü'l-Vehhâb* adlı Türkçe bir eser oluşturmuştur. XVIII. yüzyılda yaşadığı tespit edildiği halde hayatı hakkında fazla bilgi tespit edilemeyen Hatib mahlaslı bir şair tarafından yazılan bu eser, *Tuhfe-i Şâhidî*'deki 28 vezni örneklendirmek amacıyla yazılan 28 adet gazeli ihtiva etmektedir. Çalışmanın başında *Tuhfe-i Şâhidî*'nin etkisinden genel olarak bahsedildikten sonra eser ve yazarı hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında eserde yer alan gazeller aruz bilgisi açısından bir incelemeye tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonunda bahsi geçen eserin çeviri yazı metni ile diliçi çevirisine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Tuhfe-i Şâhidî, Hatib, Hibetü'l-Vehhâb, manzum sözlük geleneği, XVIII. yüzyıl klasik Türk edebiyatı.

Abstract

The classical Turkish literature (Ottoman Literature) is a rich literary tradition in terms of literary genres. The versified dictionaries, whose examples gradually increased since the 15th century and became highly popular over time, are among these genres. *Tuhfe-i Şâhidî* has an exclusive place among these versified dictionaries, of which dozens of examples have survived the present day, including bilingual and trilingual. This work, which has been imitated by many writers of versified dictionaries since the period it was written; is one of the few works that have the most copies in manuscript libraries such as

Muhammadiyah of Yazıcıoğlu Mehmed, *Vesîletü'n-Najât* of Suleyman Chelebi and *Vasiyyetnâme* of Birgivi Mehmed Efendi. As it has been a source for different genre of writing, particularly the commentaries, has a pioneering and critical function in teaching and learning the aruz meter, as in other versified dictionaries. Accordingly, the issue of this article will be a Turkish work titled *Hibetü'l-Wehhâb*, which was produced related to the function of *Tuhfe-i Şâhidî*'s teaching aruz meter, and exemplifies its dominant influence in the Ottoman literary tradition in an unusual way. This work, written by a poet with the pseudonym Hatîb, who lived in the 18th century, comprises 28 gazals written to exemplify the 28 aruz meters in *Tuhfe-i Şâhidî*. At the beginning of the study, after the influence of *Tuhfe-i Şâhidî* was mentioned in general, information was given about the work and its author. Afterwards, the gazals in the mentioned work will be analyzed in terms of knowledge and theory of aruz meter. At the end of the study, the transcription of the text and its intralingual translation are included.

Key words: *Tuhfe-i Şâhidî*, Hatîb, *Hibetü'l-Wehhâb*, The genre of the versified dictionary, 18th-century Classical Turkish literature.

GİRİŞ

Osmanlı edebiyat geleneğinde hayli rağbet gösterilmiş bir telif türü olarak manzum sözlükler, çocukluk ve ilk gençlik yıllarına tekabül eden devre için önemli bir eğitim aracı olarak kullanılmıştır. Kökenleri Arapça urcuze¹lere kadar uzanan bu geleneğin Osmanlı edebiyatındaki tezahürü, diğer birçok edebi türde olduğu gibi Fars edebiyatındaki örneklerinin model alınmasıyla oluşturulmuştur. Çok dilli ve çok kültürlü bir iklime sahip olan Osmanlı medeniyetinde, çocukluk döneminden başlayarak her safhada verilen eğitimde de bu çok kültürlü anlayışın izlerini görmek mümkündür. Bu anlayışın bariz bir yansıması olan manzum sözlükler; Arapça-Farsça, Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe gibi iki dilli olarak oluşturulduğu gibi Arapça-Farsça-Türkçe şeklinde üç dilli olarak da telif edilebiliyordu. Osmanlı devleti sınırlarının genişleyip yeni milletlerin bu medeniyet dairesine dâhil olmasıyla birlikte Boşnakça, Rumca, Ermenice, Bulgarca, Fransızca ve Almanca gibi diller de bu manzum sözlük geleneğinde yerini almaya başlayacaktır. Bunda, XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde etkileri derinden hissedilmeye başlanan milliyetçilik hareketleri ve Batılılaşma temayülünün de etkisi olmuştur.²

¹ Urcuze: Abbâsiler devrinin başlarından itibaren daha çok hikâye, fıkra, tarih, belâgat, aruz, sarf-nahiv, hadis terimleri, siyer, akaid ve fıkıh gibi bilimsel konuların anlatıldığı, her beyti kendi içerisinde kafiyeli didaktik manzumelerdir. (Topuzoğlu, 2007: 509).

² Güler Doğan Averbek'in de ifade ettiği üzere Türkiye'de son yıllarda manzum sözlük türüne yönelik çalışmalar hayli artmıştır (2018: 89-90). Bu türdeki bir metni tanııp incelemeyi ya da bir manzum sözlüğün çeviri yazısını hazırlamayı amaçlayan birçok bilimsel çalışmada genel olarak manzum sözlük geleneğine dair bilgiler bulunabilir. Ancak bu konuyu daha genel olarak ele alıp bu türün çerçevesini çizerek genel bir döküm yapan birkaç çalışma da bulunmaktadır. Bunların başında Yusuf Öz'ün, manzum-mensur ayırımı yapmaksızın yazma eserlerin taranmasına dayanan bir araştırmayla Farsça-Türkçe sözlüklerin geniş bir dökümünü yapıp bunlara dair genel bilgiler verdiği çalışması gelmektedir.

Türkiye’de manzum sözlük geleneğine dair önemli araştırmalar yapıp bu alanda temel başvuru kaynakları niteliğinde neşirler yapan Yusuf Öz’ün ifade ettiği üzere manzum sözlükler farklı amaç ve işlevlere yönelik olarak yazılmıştır. Öz bu amaçları şu şekilde dile getirir:

“Sıbyan” ve “mübtedi” tabir edilen çocuklara ve tahsile yeni başlayanlara ezber yoluyla önemli miktarda kelime ve bazı gramer kaidelerinin öğretilmesini temin eden, bunun yanında kültür, edebiyat ve aruz bilgiler de sunan manzum sözlükler, nazımın talebeye hoş ve cazip gelmesi, veyn üzere kolayca okunması ve tekrar yoluyla kısa sürede ezberlenmeleri bakımından büyük alaka görmüştür. Bu sözlüklerde bazı edebi sanatların, bahir ve vezinlerin öğretilmesinin yanı sıra şiire ve şairliğe meyilli olanların kabiliyetlerinin geliştirilmesi de arzu edilmiştir. (Öz, 1999: 5)

Görüldüğü üzere manzum sözlükler çocukların eğitiminde aynı anda birkaç farklı amaca hizmet etmektedir. Bazı manzum sözlük yazarlarının da açıkça ifade ettiği üzere bu amaçlardan biri de bu yolla çocuklara başta aruz bilgisi olmak üzere temel şiir bilgisini yüklemektir. Bu sayede çocuk, “nazm” ve “şiir”in yaygın bir telif aracı olduğu bir kültürel zemine zorlanmadan ayak atabileceği gibi tabiatı şiire mayil olan çocuklar da bu sayede kabiliyetlerini geliştirip nazımdaki ahenk unsurunu daha çocukluk yıllarından başlayarak içselleştireceklerdir. Bu etkin işlevinden dolayı, manzum sözlük yazarları eserlerini aynı zamanda aruz öğretiminin verildiği bir yapıya büründürmüşlerdir.

Osmanlı edebiyat geleneğinde, manzum sözlük türünün en önemli temsilcisi bir Mevlevî şeyhi olan Şâhidî İbrahim Dede’nin³ (d. 875/1470- ö.957/1550) yazdığı *Tuhfe-i Şâhidî* adlı eserdir. Yazıldığı dönemden başlayarak çok ilgi görmüş olan bu eserin Osmanlı telif geleneğindeki etkisi farklı biçimlerde tezahür etmiştir. Neredeyse her yazma eser koleksiyonunda bir nüshası görülebilen bu eser genel olarak Osmanlı telif geleneğinin kanonik metinleri arasında yer almaya elverişli geniş bir dolaşıma sahiptir. Birçok yazmasının kelimeye yönelik filolojik ve semantik açıklamalar ile

(Öz 2010). Birçok örneği neşredilen manzum sözlüklere dair de bu doğrultuda birkaç çalışma gerçekleştirilmiştir. Kendisi de birkaç manzum sözlük örneğine dair müstakil çalışmalar neşreden Güler Doğan Averbek, 2018 yılında manzum sözlüklere dair yapılan araştırmaların bir bibliyografyasını hazırladığı makalesini neşretmiştir. 2019 yılında da manzum sözlükleri bir tür olarak değerlendirip bu türün çerçevesini çizerek genel özelliklerini belirlemeye çalıştığı makalesini yayımlamıştır. Bkz. (Doğan Averbek, 2029).

³ Şâhidî’nin hayatı hakkında, genel klasik biyografik kaynaklar yanında Mevlevîlere özel bazı biyografik kaynaklarda bilgiler bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminde ise Şâhidî’nin geniş bir biyografisi Nuri Şimşekler tarafından hazırlanmıştır. Şimşekler, “Şâhidî İbrahim Dede’nin Gülşen-i Esrâr’ı (Tenkitli Metin-Tahlil)” başlıklı doktora tezinde, çalışmasına konu olan eserdeki nispeten zengin otobiyografik verileri de işleyerek onun biyografisini oluşturmuştur. Şâhidî ile ilgili birkaç ansiklopedi maddesi, makale, tez ve kitap düzeyindeki bilimsel araştırmalarda büyük oranda Şimşekler’in hazırladığı bu biyografi kullanılmaktadır. Bkz. (Şimşekler, 1998: 4-52).

aruza dair izahlarla yoğun olarak notlandırıldığı⁴ bu eserin bariz bir şekilde görülebilen bir etkisi de farklı telif türlerine kaynaklık etmesidir. Bunların başında kırk civarında örneği bulunan şerhler gelmektedir. Yusuf Öz tarafından geniş bir taramaya dayanan sağlam bir bibliyografyası çıkarılan bu şerhler yanında sözlüğün birkaç dile tercüme edildiği de görülmektedir.⁵ Aynı şekilde sözlükteki kelimelere yönelik alfabetik derlemeler de yapılmıştır. Sözlüğün yaygın etkisi, aynı türdeki birçok esere modellik yapmasında da müşahede edilebilmektedir. Kendisinden sonra yazılan birçok manzum sözlükte ismi zikredilen bu sözlüğe birkaç yazar hassaten tazmin yazmıştır.⁶

Yukarıda da ifade edildiği üzere diğer birçok manzum sözlükte olduğu gibi yazılmasında aruz öğretiminin temel gayelerden birini teşkil ettiği *Tuhfe-i Şâhidî*'nin aruzla ilgili bu yönü, yazma nüshalarından başlayarak kaynaklık ettiği birçok telifte daha da geliştirilmiştir. Birçok nüshasındaki derkenar notları aruza dair izahlara hasredilmişken birçok şerhinde de yapılan şerhin önemli bir kısmını aruza yönelik açıklamalar oluşturmuştur. Bu bağlamda birçok şarih, şerhlerine aynı zamanda bir aruz risalesi olarak da değerlendirilebilecek bir mukaddime ile başlayarak birçok kaynaktan tekrarlanan klasik aruz bilgisini bu girişte vermeye çalışır. Böylece *Tuhfe-i Şâhidî*'nin aruz ile olan ilişkisini daha şerhin başından itibaren vermeye ve hissettirmeye başlayan bazı şarihler, şerhlerinde kaynak metindeki vezinlerin taktini yapmayı ve göstermeyi de ihmal etmezler.

Bu makalede *Tuhfe-i Şâhidî*'nin yukarıda bahis mevzuu edilen aruz öğretimine yönelik vechesini farklı ve alışılmadık bir şekilde geliştiren bir eser üzerinde durulacaktır. Hayatı hakkında çok fazla bilgi sahibi olunmayan Hatîb mahlaslı bir şair tarafından 1159/1746-47 yılında yazılan bu eserin adı *Hibetü'l-Vehhâb* olup *Tuhfe-i Şâhidî*'deki her bir vezni örneklendiren 28 adet gazeli ihtiva etmektedir. Tarafımızdan yapılan araştırma ve taramalarda herhangi bir bilimsel çalışmaya konu olmadığı tespit edilen bu eserin ismi de genel olarak Şâhidî, özel olarak *Tuhfe-i Şâhidî* ile ilgili çalışmalarda geçmemektedir.⁷

⁴ *Tuhfe-i Şâhidî*'nin aruzla yakın ilgisinin yazma halindeki nüshaları üzerinden ele alınmaya çalışıldığı bir çalışma tarafımızdan hazırlanmaktadır.

⁵ Bahsi geçen tercümeleden biri kendisi de bir Mevlevî dedesi olan Safiyullâh Mûsâ el-Mevlevî et-Trablusî (ö. 1157/1744) tarafından yazılan *Ta'ribü'ş-Şâhidî* adlı eserdir. *Tuhfe*'deki Farsça sözcüklerin Arapça karşılıklarına yer veren bu eser de ayrıca birkaç şerh çalışmasına kaynaklık etmiştir. Bkz. (Öz, 1999: 90-95).

⁶ Bu tür üretimler için bkz. (Öz, 1999: 106-110).

⁷ Eserin şu ana kadar konuyla ilgili çalışmalarda tespit edilememesi, araştırmacıların yetersiz araştırmalarından kaynaklanmadığını düşünüyoruz. Maalesef birçok yazma eserin raflarında unutulmasına sebep olan bir nedenden ötürü bu eser şu ana kadar tespit edilememiş ya da dikkat çekmemiştir. Eser, girişinde yer alan isminden farklı olarak kütüphane kaydına "Divan" adıyla

Osmanlı dönemindeki yaygın ve derin etkisi dikkate alındığında Cumhuriyet döneminde *Tuhfe-i Şâhidî*'ye dair çalışmaların çok sınırlı ve -kanaatimizce- yetersiz olduğu söylenebilir. Tuhfe ile ilgili bilgilere, Şâhidî'yi ve manzum sözlüğü dışındaki eserlerini konu alan akademik çalışmalarda tesadüf etmek mümkündür. Bununla birlikte *Tuhfe-i Şâhidî* ile ilgili rastlayabildiğimiz ilk doğrudan çalışma Ahmet Hilmi İmamoğlu'nun (ö. 2008) 1993 yılında tamamladığı *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şahidi'nin Sözlüğü (İnceleme-Metin)* başlıklı doktora tezidir. 2005 yılında Muğla Üniversitesi Yayınları'na neşredilen bu çalışmada İmamoğlu, önce manzum sözlük geleneğine yönelik yaptığı araştırmanın sonucu olarak manzum sözlüklerin dillere göre tasnif edilmiş bir dökümünü yapmaktadır. Şâhidî'nin hayatı hakkında bilgiler verdikten sonra *Tuhfe*'sini muhtelif vecheleriyle incelemiş, eserin etkisine dair bilgiler vermiştir. Çalışmasının son kısmında da *Tuhfe-i Şâhidî*'nin beş nüshadan hareketle oluşturduğu çeviri yazı metnine yer verdiği gibi sözlükte geçen kelimelere dair bir sözlük de hazırlamıştır.

Araştırmalarımıza göre, İmamoğlu'nun çalışmasından sonra *Tuhfe-i Şâhidî*'ye dair bir diğer çalışma 1997 yılında Antoinette C. Verburg tarafından yapılmıştır. "The Tuhfe-i Şahidi: A Sixteenth Century Persian-Ottoman Dictionary in Rhyme. Part I" başlığını taşıyan makalesinde Verburg, *Tuhfe-i Şâhidî*'ye dair tespit ettiği bilimsel çalışmalardan kısaca bahsedip bu eserin çok az ilgi gördüğünden⁸ bahsederek makalesine başlar. Daha sonra eser ve müellifi hakkında kısaca bilgi veren yazar, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde Ms. Or. 148 Gol. numarasıyla kayıtlı yazmasından hareketle *Tuhfe-i Şâhidî*'nin çeviri yazı metni ile bu metnin İngilizce çevirisini hazırlar. Metnin sonuna, bu manzum sözlükte yer alan sözcüklerin Osmanlı Türkçesine göre alfabetik dizinini veren araştırmacı, dizindeki her bir kelimenin Farsça karşılıklarıyla İngilizce çevirilerini de verir. Makalesine eklediği ekte de *Tuhfe-i Şâhidî*'nin Türkiye ve Türkiye dışındaki kütüphanelerde bulunan yazma nüshalarının bir listesini hazırlamıştır.

Bu ilk iki çalışmadan sonra 2000'li yılların ortalarından itibaren genel olarak manzum sözlük geleneği hususi olarak da *Tuhfe-i Şâhidî* ve şerhleriyle yoğun bir şekilde ilgilenmeye başlayan Atabey Kılıç'ın önemli katkılarıyla *Tuhfe*'ye dair araştırmalarda ciddi bir mesafe kat edilmeye başlanır. 2006 yılında Zehra Gümüş'ün

kaydedilmiştir. Muhtemelen eser kendi adıyla kaydedilmiş olsaydı da aynı kaderi yaşayacaktı; zira eserin isminde *Tuhfe-i Şâhidî*'ye dair herhangi bir gönderme yoktur.

⁸ Yazarın makalesi 1997 yılında neşredilmiş olmasına karşın Ahmet Hilmi İmamoğlu'nun 1993 yılında tamamladığı doktora tezi görülmemiştir. Başka araştırma sahalarında da yer yer tesadüf edilen bu durum; dönemin bilgiye erişim imkanlarının görece daha sınırlı olması, Türkiye'deki tezlere ulaşım zorluğu gibi amillere hamledilebilirse de bunun Türkiye dışında neşredilen bilimsel çalışmalarda, Türkiye'de üretilmiş bilimsel birikime gerekli ilginin gösterilmemesinden kaynaklandığı da düşünülebilir.

Tuhfe-i Şâhidî'nin önemli şerhlerinden biri olan Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Mehmed b. Abdülbâkî'nin *Tuhfetü'l-Mîr* adlı şerhini konu alan doktora tezine (2006) danışmanlık yapan Atabey Kılıç, 2007 yılında Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 4026 numarada kayıtlı bulunan manzum sözlük mecmuasından hareketle *Tuhfe*'nin çeviri yazı metnini bir makale ile neşreder. Bundan sonraki yıllarda da öğrencilerini bu sahaya yönlendiren Kılıç; Abdurrahmân b. Abdullâh-ı Kudsî'nin *Tuhfetü'l-Mülûk* isimli (Zararsız, 2015), Nâdîde Ahmed Efendi (Yavaş, 2013) ile Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî (Barlak, 2020) isimli şarihlerin *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî* isimli şerhlerinin çeviri yazı metni ve incelemesini konu edinen tezlere de danışmanlık yapmıştır. Kılıç'ın yönlendirdiği yukarıdaki tez çalışmaları haricinde, son yıllarda XVI. yüzyıl şarihlerinden Bosnalı Sûdî'nin *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*'si (Köse, 2017) ile Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin (Ekici, 2017) aynı isimli şerhleri de birer tez çalışmasına konu edilmiştir.

Bahsi geçen bu çalışmaların hiçbirinde bu makalede bir incelemeyle birlikte çeviri yazı metnine yer vermek istediğimiz *Hibetü'l-Vehhâb*'a dair herhangi bir bilgi ya da değinme tespit edilmemiştir. Bu boşluğu doldurmak amacıyla bu çalışmada bahsi geçen eser ve yazarı hakkında genel bilgiler verildikten sonra eser aruz açısından bir incelemeye tabi tutulacaktır. Çalışmamızın sonunda ise bu eserin eldeki tek nüshasına dayalı çeviri yazısıyla birlikte diliçi çevirisine yer verilecektir.

1. Eser ve Müellifine Dair Genel Bilgiler

Hibetü'l-Vehhâb, hayatı hakkında fazla bilgi edinemediğimiz Hatîb mahlaslı bir şair tarafından kaleme alınmıştır. Yazar eserinin daha mukaddimesinde "...bu fakîr-i pür-kuşûr olan Hâfîb-i bî-bizâ'a..." (Hatîb, yz.: 1b) ifadeleriyle ismini zikrettiği gibi eserde yer verdiği 28 adet gazelinin her birinde de mahlasını "Hatîb" olarak kullanmıştır. Ancak mahlası dışında, kendisine dair net bir bilgi vermez. Aşağıda üzerinde durulacağı üzere eserini kaleme aldığı yılı ebced hesabıyla belirtmesinden XVIII. yüzyılın ilk yarısında hayatta olduğu anlaşılan bu müellife dair başvurduğumuz klasik biyografik kaynaklarda bir bilgi bulunamamıştır. Mahlası dışında şair, eserindeki onuncu gazelde, şu beyitle Râşid mahlaslı bir şairden övgüyle bahseder:

Hâfîbâ söylemiş herkes gazeller köhne vâdîde
Sühanda işr-i Râşid gibi bir tâze zemîn olmaz (G. 10/5)

Yukarıdaki karinelerden hareketle XVIII. yüzyılda yaşamış "Râşid" mahlaslı şairler araştırıldığında Hatîb'in bahsettiği şairin bu yüzyılın önemli vakanüvislerinden Râşid (ö. 1148/1735) olduğu en güçlü ihtimal olarak öne çıkmaktadır.⁹ Nitekim Râşid'in günümüze ulaşan *Dîvân*'ını bu gözle incelediğimizde Hatîb'in yukarıda yer

⁹ Hayatı için bkz (Günay, 2007: 463-465).

verilen beytinin bulunduğu gazelle aynı vezin ve kafiyede bir gazelin kayıtlı olduğu görülmektedir¹⁰. Beyitteki "Tâze zemîn" ipucundan hareketle Hatîb'in bu şiire nazire yazdığı anlaşılmaktadır. Şairin XVIII. yüzyılda yaşamış olduğunu teyit eden bu değinmeden hareketle aralarında hususi bir ilişki olacağını düşünerek Râşid'in kroniği ile *Dîvân'ı* da Hatîb'in hayatı bağlamında taranmış olsa da maalesef bu doğrultuda bir veri elde edilememiştir. Dolayısıyla *Hibetü'l-Vehhâb*'ın yazarını, şimdilik hayatı hakkında fazla bilgi sahibi olamadığımız bir şair ya da nazım olarak nitelemekle kifayet ediyoruz.

Hibetü'l-Vehhâb kısa bir hamdele ve salvele bölümünden sonra eserinin sebeb-i telifinin izah edildiği bir kısım ile devam eder. Buna göre yazardan Farsça öğrenen bazı öğrenciler, Şâhidî'nin kaleme aldığı manzum sözlüğü okuduktan (taallüm) sonra Hatîb'den bu sözlükte bulunan bahirlere uygun birer gazel yazmasını isterler. Yazar da onların bu isteklerini geri çevirmeyip *Tuhfe-i Şâhidî*'deki her bir aruz kalıbında bir gazel yazar. Böylece *Tuhfe*'yi okuyanlar bu gazellerle tabiatları vezin ve taktie daha kolay uyum sağlayacaktır.

Eserinin yazılış amacını ve işlevini bu şekilde açık bir biçimde anlatan Hatîb, *Hibetü'l-Vehhâb*'ı yazdığı tarihi şu beyitle ifade etmektedir:

Oldı bu cem'a Hâfîbâ târîh
"Hibe-i genc-i ganiyy-i Vehhâb"

Ebcd hesabıyla yapılan bu tarihlendirmede, "هبة كنج غني وهاب" mısraı 1159/1746-47 yılını vermektedir. Yazar eserin yazılış tarihini veren bu mısradaki sözcüklere binaen esere de *Hibetü'l-Vehhâb* adını verdiğini belirtmektedir.

Hibetü'l-Vehhâb'da 28 adet gazel mevcuttur. Hatîb, *Tuhfe-i Şâhidî*'deki vezinleri örneklendirmek üzere yazdığı gazellerine yer vermeden evvel, öncelikle Arapça sıra sayılarını kullanarak "kıt'a" numarasını verir. Burada yer verilen "kıt'a" sözcüğü, gazelin numarasından ziyade *Tuhfe-i Şâhidî*'de her biri farklı bir vezinde yazılan kıtalara gönderme yapmaktadır. Ardından yazar, yazdığı gazelin hangi vezinde olduğunu belirtmek üzere Şâhidî Dede'nin kendi sözlüğünde her bir kıtanın sonunda o kıtanın veznini zikrettiği beyti aynıyla alıntılar. Böylece yazılacak gazelin hangi vezinde olduğu bilgisi verildikten sonra örnek olarak yazılan gazele yer verilir.

Üçü hariç, eserde yer verilen gazellerin tamamı 5 beyitten oluşmaktadır. 13 ve 15. gazeller 6, 14. gazel ise 8 beyitten oluşmaktadır. Eserde yer verilen gazellerin hangi vezni örneklendirdiğini şu tablo ile göstermek mümkündür:

¹⁰ Bkz. (Günay, 2001: 369).

Gazel no	Beyit sayısı	Vezin	Bahir
1	5	mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün	Hezec
2	5	müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün	Münserih
3	5	müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün	Seri
4	5	fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül	Mütekârib
5	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilât	Müctes
6	5	mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilât	Muzâri
7	5	müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Recez
8	5	mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün	Hezec
9	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât	Remel
10	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	Hezec
11	5	mütefâ'ilün mütefâ'ilün mütefâ'ilün mütefâ'ilün	Kâmil
12	5	müfâ'iletün müfâ'iletün müfâ'iletün müfâ'iletün	Vâfir
13	6	mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün	Hezec
14	8	mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün	Hezec
15	6	müstef'ilâtün müstef'ilâtün	Recez
16	5	mütefâ'ilün fe'ülün mütefâ'ilün fe'ülün	Kâmil
17	5	mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün	Muzâri
18	5	fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	Hafif
19	5	müfte'ilün müfte'ilün müfte'ilün müfte'ilün	Recez
20	5	müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'	Münserih
21	5	mefâ'ilün fe'ülün mefâ'ilün fe'ülün	Hezec
22	5	müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün	Recez
23	5	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilât	Remel
24	5	mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'	Hezec
25	5	fe'ülün mefâ'ilün fe'ülün mefâ'ilün	Tavil
26	5	fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün	Mütekârib
27	5	fâ'ilâtü müfte'ilün fâ'ilâtü müfte'ilün	Muktadab
28	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât	Remel

Bu haliyle Hatîb'in eseri, giriş kısmında kullanılan vezin dahil olmak üzere *Tuhfe-i Şâhidî*'de yer alan tüm vezinleri örneklendirmektedir. Tuhfe'nin mevcut üç neşriyle

karşılaştırıldığında yukarıda sıralanan tüm vezinlerin mevcut olduğu; ancak bu vezinlerin sırasında bazı farklılıklar bulunduğu belirlenmiştir. Buna göre yukarıdaki listede dört ve beşinci sırada yer alan vezinlerin sırası İmamoğlu, Verburg ve Kılıç neşrinde yer değiştirmiştir. İmamoğlu ve Verburg'un neşirlerinde bundan sonraki vezinlerin sırası yukarıdaki sıraya uygun ilerlerken Kılıç'ın neşrinde 19. sırada yer alan "fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilât" kalıbıyla birlikte sıra tamamıyla farklılaşmaktadır. Bu durum *Tuhfe-i Şâhidî* nüshalarında vezinlerin sırasının farklılık arz ettiğini göstermektedir. Nitekim biz de yukarıda bahsi geçen neşirlerde kullanılmayan nüshalar üzerinde yaptığımız incelemelerde de bazı farklılıklarla karşılaştığımızı belirtmek isteriz¹¹. Bu durumda Hatîb'in kullandığı nüsha, vezinleri sırası bakımından İmamoğlu neşrine daha yakın ama Kılıç'ın neşrinden hayli uzaktır.

2. Nüsha Tavsifi

Hatîb'in bahsi geçen bu eserinin tespit edilebilen tek nüshası, II. Mahmud ve Abdülmecid dönemlerinin önde gelen devlet adamlarından olan Hüsrev Paşa'nın (ö. 1855) İstanbul Eyüp'te inşa ettirdiği külliyyede teşkil ettiği kütüphanesinde 610 numarayla kayıtlıdır. Sekiz yapraktan oluşan bu kısa eser, kütüphane kaydına Hatîb'in *Dîvân'ı* olarak geçmiştir. Ancak eserin yazılış amacı ve sınırlı içeriği dikkate alındığında bu isimlendirmenin çok isabetli olmadığı söylenebilir. *Tuhfe-i Şâhidî* vezinlerini örneklendirmek üzere yazılan 28 adet gazeli barındırması dolayısıyla bir divana benzemiş olsa da, esere *Dîvân* adını vermek, Hatîb'in olası birçok şiirini bu 28 adet gazelden ibaret görmek gibi bir çıkarıma da kapı aralar. Nitekim Hatîb'in kendisi de eldeki eserin bir divan olarak değerlendirilmesine yönelik ne dolaylı ne de dolaysız bir bilgi verir. Bundan öte müellif, eserine *Hibetü'l-Vehhâb* ismini verdiğini açık bir şekilde ifade ederken şu cümle ile eserinden bir bütün olarak bahsetmektedir:

Ve bu manzûme-i maqbülenüñ vakt-i tesvîdine bu mışrac tārîh olmak sebebiyle Hibetü'l-Vehhâb ismiyle tesmiye olundu.

Müellifin bu tutumunda, kaynağını teşkil eden *Tuhfe-i Şâhidî*'nin 28 kıtadan oluşan bir bütün olması etkili olmuş görünmektedir.

Nüsha yer yer talik hattın özelliklerinden işaretler taşıyan bir nesih hatla yazılmış olup her sayfada 17 satır bulunmaktadır. Sayfa numarası ve reddâdenin bulunmadığı nüshada, eserde yer alan her bir gazel başlığının ortalandığı gazellerin ise iki sütun halinde yazıldığı görülmektedir. Her gazelin başında yer verilen kıta numarası ile *Tuhfe-i Şâhidî*'den aynıyla alınıp kıtanın veznini haber veren beyti kırmızı mürekkeple, gazeller ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Nüsha, Cumhuriyet döneminde vurulan

¹¹ Üç farklı araştırmacı tarafından neşri yapılmasına karşın, *Tuhfe-i Şâhidî*'nin henüz metin tenkidi nazariyesine göre kâfi bir neşrinin hazırlanmadığını düşünüyoruz. Sadece nüshalarının tertip ve kodikolojik bazı özellikler bakımından farklılık göstermesi *Tuhfe-i Şâhidî*'nin tenkitli neşrine duyulan ihtiyacı izah eder diye düşünüyoruz.

kütüphane damgaları dışında herhangi bir kayıt ihtiva etmez. Dolayısıyla nüshanın istinsahına dair herhangi bir bilgi sahibi değiliz. Nüshanın müellifin kaleminden çıktığına dair de bir bilgi yoktur. Eserin sonuna doğru numaralandırmada bir hata yapılmış olup 25 ve 26. gazellerin ikisi de bir unutkanlık eseri olsa gerek “el-*Ḳıṭʿatü'l-Hāmis ve'l-İşrîn*” olarak kaydedilmiş, bu hatalı kayıttan dolayı da 25. gazelden sonraki şiir numaraları hatalı olmuştur.

Nüshada Osmanlı yazma geleneğinde sıklıkla karşılaşıldığı üzere “mıhr ü mâh” örneğinde olduğu gibi bazı yaygın sinonim yapılar arasındaki bağlaç vâvının yazılmadığı, birkaç örnekte Farsça yapıli terkibin yâ harfi ile gösterildiği ve ünlü uyumunu göstermeye yönelik bir temayülün olduğu görülmektedir. Buna binaen kurulan metin ünlü uyumu açısından günümüz Türkçesine uygun olarak seslendirilirken nüshada gösterilmeyen bağlaç vâvları, yazma kültüründeki genel bir uygulama kabul edildiği, dolayısıyla unutilan bir unsur olmadığı düşünöldüğünden köşeli parantez içerisinde gösterilmemiştir.

3. *Hibetü'l-Vehhâb*'da Aruz Kullanımı

Müellifinin verdiği bilgilerden de anlaşılacağı üzere *Hibetü'l-Vehhâb*'ın kaleme alınmasında asıl saik, *Tuhfe-i Şâhidî*'deki vezinleri örneklendirmektedir. Yazar bu sayede, bahsi geçen manzum sözlükte muhataplara verilmek istenen aruz bilgisini, bir uygulama üzerinden pekiştirmek amacındadır. Bir tür yardımcı kaynak temin etmek peşinde olan yazar, çocuk ve erken gençlik dönemindeki okuyucularının, aruz vezni sayesinde sağlanan düzenli seslere, taktie ve sözü kalıba uydurma tekniğine alışmasını hedeflemiş gibidir. Hal böyle olunca yazdığı bu örnek gazellerin de yerleşik aruz bilgisi ve teorisine daha fazla riayet edilerek yazılması beklenir. Dolayısıyla eserin bu beklenti doğrultusunda aruz açısından incelenmesinin faydalı -belki de gerekli olduğunu düşünöyoruz.

Hibetü'l-Vehhâb'da *Tuhfe-i Şâhidî*'de bulunan ve yukarıda dökümü yapılan 28 adet¹² vezne birer örnek gazel yazılmıştır. Bu vezinlerin bir kısmı gazel geleneği dikkate alındığında klasik Türk şairlerinin aşına olduğu, bir kısmını ise çok sıklıkla kullandıkları vezinlerdir. Ancak kamil bahrindeki “mütefâ'îlün mütefâ'îlün mütefâ'îlün mütefâ'îlün”, “mütefâ'îlün fe'ülün mütefâ'îlün fe'ülün” vezinleri, vâfir bahrindeki “müfâ'aletün müfâ'aletün müfâ'aletün müfâ'aletün”, münserih bahrindeki “müfte'îlün fâ'îlün müfte'îlün fâ'”, hezec bahrindeki “mefâ'îlün fe'ülün mefâ'îlün fe'ülün”, tavîl bahrindeki “fe'ülün mefâ'îlün fe'ülün mefâ'îlün”, muktadab bahrindeki

¹² *Tuhfe-i Şâhidî*'nin yazmaları ve yapılan neşirlerindeki başlıklara bakılırsa her biri farklı bir vezinle oluşturulmuş 27 adet kıta bulunmaktadır. Bu vezinlere sözlüğün başındaki 61 beyitten oluşan giriş kısmının yazıldığı *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün* vezninin dahil edilmediği anlaşılmaktadır. Ancak elimizdeki eserin müellifi olan Hatîb *Tuhfe*'nin başındaki bu vezni de örneklendirilecek vezinler arasında dahil etmiştir.

“fâ‘ilâtü müfte‘ilün fâ‘ilâtü müfte‘ilün” kalıplar ise klasik Türk edebiyatındaki gazel geleneğinde ya hiç görülmeyen ya da örnekleri oldukça sınırlı sayıda bulunan vezinlerdir.

Nispeten daha az tanıdık olduğu kimi vezinleri de örneklendirmek durumunda kalan yazarın, bu eserinde yer verdiği gazellerde aruzu nasıl uyguladığına daha yakından bakmaya, “Hatîb’in, yazdığı gazellerde herhangi bir aruz uygulamasına başvurmadan kurabildiği beyit ya da beyitler var mı?” sorusu ile başlanabilir. Çünkü klasik Türk şiiri ile iştiğal edenlerin bildiği üzere, aruzun en ideal düzeyde uygulandığı gazel nazım biçimi de dâhil olmak üzere, şairlerin imâle, vasl/ulama, zihaf gibi aruz işlemlerine, en azından imâle-i maksûreye başvurmadan kendilerini alıkoymaları oldukça zordur. Hâl böyle olunca klasik Türk şiirinin bütününde herhangi bir aruz tasarrufuna başvurulmadan kurulan beyitlerin sayısı başvuru beyitlere göre çok daha azdır. Aruz işlemlerine başvuru sıklığının artması, kurulacak olan metnin ses ve ahenk değerini olumsuz yönde etkileyeceğinden şairlerin öncelikli amaçları bu işlemlere asgari düzeyde başvurarak kurulacak metnin fesahatini asgari oranda zedelemektir. İşte bu açıdan Hatîb’in bütünü 145 beyitten oluşan gazellerine bakıldığında aşağıdaki 23 beyitte herhangi bir işleme¹³ başvurulmadığı görülmüştür.

Gazel no	Beyit no	Mısradaki hece sayısı
1	2	11
3	5	11
6	2	14
8	1	10
8	4	10
8	5	10
13	5	14
13	6	14
15	2	10
15	6	10
15	3	10
17	1	14
17	4	14
18	5	11

¹³ Medli hecenin bir buçuk değerini bir kapalı heceye düşürerek aruz nazariyesinde nispeten daha kabih görülen zihafın oluşmasını engelleyen vasılları bu işlemlere dahil etmedik. Bunun dışında kalan, imâle-i maksûre, imâle-i memdûde, vasl, zihaf, tahfif, teşdîd gibi adı verilen aruz uygulamaları ile kelimenin asıl biçimini değiştiren aruz uygulamaları bu işlemlere dahil edilmiştir.

20	4	12
20	5	12
24	4	12
25	1	14

Tablodaki veriler dikkate alındığında şairin herhangi bir işleme başvurmadan oluşturduğu beyitlerin çoğunlukla az sayıda hece barındıran kısa vezinlerde yazıldığı görülmektedir. Tabloda 15, 16 ve 20 heceden oluşan vezinlerle yazılan herhangi bir beyit bulunmaması bu durumun biraz tabii olarak da gerçekleştiğini düşündürmektedir; ancak her halükârda, elimizde mukayese edebileceğimiz bir veri olmadan şahsi okuma ve incelemelerimize dayanarak ifade edebiliriz ki 23 adet beyitte herhangi bir aruz işlemine başvurulmaması yüksek bir orandır ve şairin başarı hanesine yazılmalıdır.

Yirmi üç beyitte herhangi bir aruz işlemine başvurmadan sözü kalıba sokan Hatîb, 122 beyitte ise en azından bir adet aruz işlemine başvurmaktan kendini kurtaramamıştır. Şimdi bu işlemler üzerinde durmakta fayda vardır.

a. İmâle

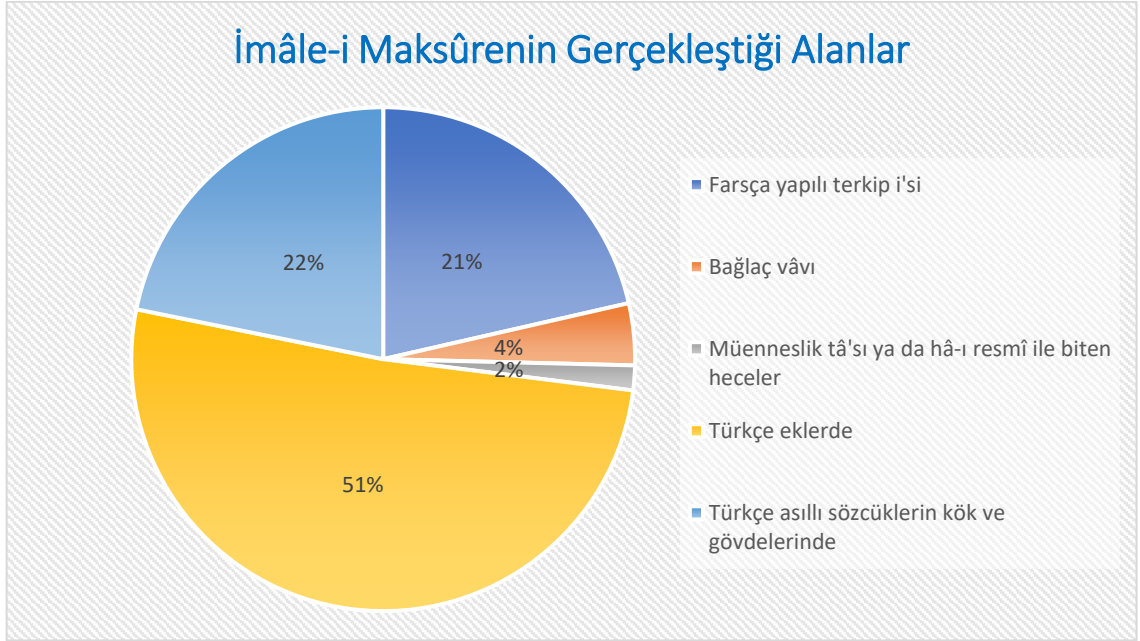
Hibetü'l-Vehhâb'da yer alan gazelerde en fazla başvuru alan aruz işlemi, klasik Türk şiirinin bütününde olduğu gibi, imâle-i maksûre uygulamasıdır. Türkçe asıllı sözcüklerde uzunluk bulunmamasından ötürü, şair ya da nazımlar, önlere çok fazla seçenek kalmadığında, ses değerini çok fazla tahrip etmeden ve imlada da bunu destekleyerek bu türden kısa heceleri uzun okumuş ve değerlendirmişlerdir. Hassaten imla ile desteklenmesi zor olan ve imale-i maksûre yapıldığında ses değeri çok bozulan kimi hecelerden uzak durma hassasiyetini de gösteren nazımların imâle-i maksûre uygulamalarına başvurdukları heceler zamanla şekillenip sınırları belirlenmiştir. Buna göre imâle-i maksûre genellikle şu alanlarda meşru olarak başvuru alan bir aruz uygulamasıdır:

- Türkçe kelimelerin kök ve ekleri
- Farsça yapıtlı isim ve sıfat tamlamalarında terkîb sesi (i)
- Bağlaç vâvı

Öte taraftan imâle-i maksûrenin başvurulmayacağı alan da yine belirlenmiştir. Buna göre Arapça ya da Farsça asıllı sözcüklerin kısa ünlü ile biten heceleri imâle-i maksûreye tâbi tutulup uzun hece olarak değerlendirilemez. Bu yapıldığında açık ve fahiş bir kusur ortaya çıkıp ses ve ahenk açısından metni önemli oranda zayıflatır. Ancak bu genel kuralı, hece değeri Arapça ve Farsça asıllı kelimelerdeki olağan kısa ünlüden daha farklı olup kısa ile uzun hece arasında yer alan müenneslik tâsı ya da hâ-ı resmî ile biten heceler bozar. Şairler okunduğunda uzun heceye göre daha az

uzatılan ancak durulduğunda bir kapalı hece değerine dönüşen bu alanı da ustalıklı yakalayıp vezin gerektiriyorsa bu hecelerde de imâle-i maksûreye, diğer meşru alanlara göre çok daha sınırlı sayıda olmak üzere başvurmaktan çekinmezler. Hatîb'in eserinde Arapça ya da Farsça asıllı sözcüklerdeki herhangi bir kısa ünlünün imâle-i maksûreye tâbi tutulmadığı görülmektedir. Bu noktada gelenekçe belirlenen aruz kurallarına uyan şair, “o, ‘s” sesleriyle biten dört adet hecede ise imâle-i maksûreye başvurmaktan kendisini kurtaramamıştır. Bu hecelerin bulunduğu kelimelerin ikisi Arapça asıllı (şa‘şa‘a, gulgule), ikisi de Farsça asıllıdır (tâze, pâre).

Çalışmamıza konu olan eserin şairi Hatîb de gazellerinde toplamda 252 kez imâle-i maksûre işlemine başvurmuştur. 122 beyit dikkate alındığında her bir beyitteki ortalama imâle sayısı 2,06 olmaktadır. Bunların gerçekleştiği hece türlerini genel olarak şu grafikte olduğu gibi sınıflamak mümkündür:

İmâle-i maksûrenin gerçekleştiği hece türleri bakımından birçok manzum metnin aruz incelemesi neticesinde yukarıdaki grafiğin ortaya çıkması muhtemeldir; ancak ortaya çıkan oranlar; metnin niteliği ve amacı, başvuru alanı, vezin türü, şairin nazım tekniğindeki başarısı gibi etkenlere bağlı olarak değişebilir. Bir mukayese yapılacak olursa; Türkçe söz varlığı belirgin bir şekilde ağır basıp *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* gibi açık heceleri oldukça fazla olan bir kalıpla kaleme alınan *Tuhfetü'l-İhvân* adlı mesnevinin farklı bölümlerinden seçilen beyitler üzerinden yapılan aruz incelemesinde yukarıdaki grafikten farklı olarak Türkçe asıllı sözcüklerin kök ve gövdelerinde (zamir, edatlar dâhil) imâle-i maksûreye başvuru oranı %49, Türkçe eklerde %38, Farsça yapıllı terkip sesinde %9, bağlaç vâvında %3 olarak belirlenmiştir.¹⁴

¹⁴ Bkz. (Okuyucu ve Yazar, 2020: 206).

Öte taraftan Hatîb ile çağdaş olan Râzî mahlaslı bir şairin 162 beyitten oluşan fetihnâme konulu bir mesnevisinde durumun daha farklı olduğu görülmüştür. Bahsi geçen bu eser hezec bahrinin sadece 3 kısa hece barındıran *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* vezni ile yazılmış olup eserin bütününde 537 hecede imâle-i maksûre uygulamasına başvurulmuştur; bu, beyit başına 3.31 ortalamasını vermektedir. (Yazar, 2019: 432-33) Hatîb'in eserine oranla hayli yüksek olan veriler, yukarıda ifade edildiği üzere farklı etkenlerden ötürü imâle kullanım sıklığı ve kullanım alanının değişebileceğini göstermektedir.

Kullanılan imâle-i maksûreler bakımından Hatîb'in eserini değerlendirdiğimizde; aslen şiirin ya da nazmın ses değerini kullanım sıklığına bağlı olarak tedrici bir biçimde zedeleyen imâle-i maksûreye başvuru oranını asgari düzeyde tutarak ve elden geldiğince dilin doğasına uygun yerlerde gerçekleştirerek yazdığı şiirlerin ahenk ve musiki değerini yüksek tuttuğu, böylece eserini yazma amacına uygun bir metin oluşturduğu sonucuna varılabilir.

b. İmâle-i Memdûde

Uzatma, çekme anlamlarına gelen medd, Arapça ve Farsça kelimelerde uzun ünlüden sonra bir ünsüzle biten ya da iki ünsüzle biten hecelerin bir buçuk hece değerinde okunmasıdır. Bu bilgiye göre hece, iki ünsüz ile bitiyorsa ya da bir uzun ünlüden sonra bir ya da iki ünsüz geliyorsa bu hecelerin bir kapalı bir açık yani bir buçuk hece değerinde okunmasına imâle-i memdûde denir. Bu çeşit hecelerden sonraki kelime eğer ünlü ile başlarsa bu durumda ulama imkânı olduğundan med ortadan kalkar. Aynı zamanda medli hece Farsça terkinin ilk kelimesi olduğunda da med kalkabilir. Bu husus, aruzun yazılışı değil okunuşu esas alması ile ilgili bir durumdur (Saraç, 2013: 211-12)

Eserinde toplam 37 adet imâle-i memdûde uygulamasına başvuran Hatîb'in bu işlemi elden geldiğince sesin değerini düşürüp zedelemeyecek bir biçimde kullandığı görülmektedir. 14 adet gazelde hiç başvurulmayan 8 adet gazelde ise sadece bir kez başvurulmuş bu aruz işleminin buna rağmen yüksek çıkmasında yedinci ve dokuzuncu gazelerde yedişer kez başvurulması belirleyici olmuştur. Sayının bu iki gazelde artması ise şairin tercih ettiği kafiye düzeniyle alakalıdır. Dolayısıyla bu özel durum bir tarafa bırakıldığında şairin imâle-i memdûdeye başvuru sayısı çok daha düşük olacaktır.

İmâle-i memdûde uygulaması daha ziyade Arapça ve Farsça asıllı sözcüklerde başvurulmuş bir aruz hadisesidir. Ancak klasik Türk şairleri uzun anlatılarda özellikle de sanatsal gayelerin görece daha arka planda tutulduğu metinlerde Türkçe kelimelerde de imâle-i memdûde yapmak ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu ihtiyaç bazen anlamla doğrudan ilgili bilinçli bir tercih olabildiği gibi çoğunlukla şair ya da nâzımın

zihnindeki anlamı vezne, dolayısıyla da ses ve âhenge tercih etmesiyle ilgilidir. *Hibetü'l-Vehhâb*'da imâle-i memdûde yapılan hecelerin bulunduğu kelimelerin neredeyse tamamı Arapça ve Farsça asıllı (25'i Farsça, 9'u Arapça) kelimelerdir; ancak şair Türkçe asıllı olan "açmaz" sözcüğünde bir kez imale-i memdûdeye başvurmadan kendini kurtaramamıştır.

İmâle-i memdûde uygulamasında nûn sesinin istisna bir ses olduğu, şairlerin bu ses ile biten medli heceleri, bir buçuk hece değeri vermek yerine bir uzun/kapalı hece değerinde görmek temayülünde oldukları görülmektedir. Kimi kaynaklarda nûn sesi ile biten medli heceleri bir buçuk değerinde okumak hatalı olarak da değerlendirilmiştir.¹⁵ *Hibetü'l-Vehhâb*'da bu kaideye tam olarak uyulmuştur.

İmâle-i memdûde uygulaması ile ilgili bir diğer husus da ulama imkânına rağmen medli bir heceyi bir buçuk değerinde değerlendirmektir. Bu kullanım dilin tabii akışına ters olup beyitteki âhengin zedelenip yer yer tenafür olgusunun oluşmasına sebep olur. Hatîb'in eserinde bu türden bir imale-i memdûde ile karşılaşılmamıştır. Şairin yer verdiği hiçbir imâle-i memdûde uygulamasından sonra ulama imkanı yoktur. Bu onun medli hece değerinde olan heceleri ve bu hecelerin bulunduğu kelimeleri kullanmadığı anlamına gelmemelidir. Bu yönde yaptığımız bir incelemede şairin 342 adet medli heceyi sonrasında gelen bir ünlü sese (terkîb i'si, bağlaç vâvı Türkçe asıllı bir ek ya da ünlü ile başlayan başka bir kelime) ulayarak bunların havi olduğu uzun ses değerini düşürdüğü, böylece aruzun sağladığı musikin zedelenmesinin önüne başarıyla geçtiği görülmektedir.

Aruz uygulamasında mısra sonuna denk gelen medli hecelerde imale-i memdûde uygulanmaz. Bu yerleşik kurala harfiyen riayet eden şairin, "musammat" özelliği gösterip ortadan eşit olarak ikiye bölünebilen bazı vezinlerde mısra sonu kabul edilen ve genellikle kafiyesi de bulunan iç kısımlarda da bu kuralı devreye soktuğu görülmektedir. *Hibetü'l-Vehhâb*'da "müfte^çilün fâ^çilün müfte^çilün fâ^çilün" vezniyle yazılan gazel baştan sona musammat bir yapıda düzenlenmiştir. Tüm beyitlerinde iç kafiye barındırıp ortadan ikiye bölünüp bir dörtlülük haline getirilmeye müsait olan bu beyitlerin aşağıda yer verilen ikisinde iç kafiyenin medli heceye denk gelen mürdef kafiye türüyle oluşturulduğu görülmüştür. Şairin bu heceleri mısra sonu değerlendirip imale-i memdûde uygulamasına tabi tutmadığı görülmektedir. Bu hususa dikkat edilmediğinde bunun bir zihaf hatası olduğu düşünülebilir:

Zât-ı şerî/füñ sa^çid/ geldi cihâ/na ferîd
Nür-ı risâ/let sefîd/ cebheñi it/di mekân

¹⁵ Bkz. (İpekten, 1999: 150).

Söyle Haḫī/b-i medīḥ/ naʿt-ı şerī/fin faşīḥ
Hilḫat-i ḫul/ḫi melīḥ/ nūr-ı müces/sem hemān (G. 2/4-5)

Aynı durum “mefāʿilün feʿülün mefāʿilün feʿülün” vezniyle yazılan 21. gazelde de uygulanmıştır. Bu gazel de baştan sona musammat bir yapıda düzenlenmiştir, yani iç kafiyeeye sahiptir. Bu gazelin aşağıda verilen üçüncü beytinde iç kafiye medli heceye denk gelen mürdef kafiye ile sağlanmışken bu hecede imale-i memdûde yapılmamıştır:

Ḳapuñdan it/me mehcūr/ fütādeñ ey/le mesrūr
İzāruñ men/baʿ-ı nūr/ nezāket bur/c-ı māḫı (G. 21/3)

c. Zihaf

Uzun okunması gereken hecenin kısa okunmasına zihaf denir. Zihaf, metnin edebî değerini düşüren ve edebî değerine hanel getirmeyip bir anlamda hoş görülen olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Metnin edebî değerini düşürenler, uzun okunması gereken hecelerin kısa ünlü şeklinde değerlendirildiği, edebî değer açısından makbul kabul edilenlerin ise medli hecelerin bir buçuk değerinde okunmaksızın kısa okunması, *hiç* ve *Allâh* lafzı gibi çok kullanılan kelimelerin bir buçuk değerinde okunmaması ve sonlarında nispet î'si bulunduran kelimelerin terkibe girdiğinde sondaki nispet ekinin açık hece hükmünde kabul edilmesi şeklinde görülen zihaflardır. (Saraç, 2013: 215-216)

Hatîb'in eserinde toplamda 13 adet zihafa başvurulmuştur. Bunların beş tanesi medli hece değerindeki bir hecenin sahip olduğu ses değerinden daha düşük olarak değerlendirildiği zihaflardır. İki “hiç”, ikisi “nîm” sözcüğünde biri de “sultân” sözcüğünün ikinci hecesinde gerçekleşmiştir. Bunlardan “hiç” sözcüğü birçok manzum metinde adeta Türkçeleşmiş bir kelime olarak kabul edilip sıklıkla zihaf uygulamasına tabi tutulan bir sözcüktür. Şairin başvurduğu diğer zihaf ise Arapça ve Farsça asıllı sözcüklerdeki uzun ünlülerin kısa okunduğu zihaflardır. “Mahfî”, “hâlî” ve “sâfî” sözcüklerinin son hecesinde başvuru zihaf uygulaması, klasik Türk edebiyatı geleneğinde oldukça yaygın olan zihaflardır. Ancak “imân” sözcüğünün ilk hecesi (2 kere) ile “sâhibi” sözcüğünün ilk hecesinde yapılan zihaf sıklıkla karşılaşılan zihaf uygulamalarından olmayıp sesin akışı ve ahengi buralarda nispeten daha fazla zedelenmektedir. “Nûş” ve “tîzâbe” sözcüğünün ilk hecesinde yapılan zihaf da benzeri bir niteliktedir. Önce vasl uygulamasıyla sonlarındaki sessiz harflerin diğer heceye taşındığı bu hecelerin geri kalan uzun ünlüleri zihaf uygulamasına tabi tutulup kısa olarak değerlendirilmiştir.

d. Vasl/Ulama ve Sekt

Aruz tatbikinde şair ya da nâzımlara önemli oranda kolaylık sağlayan bir uygulama da, Türkçe “ulama” sözcüğü ile karşılanan “vasl”dır. Bu uygulama ile sonu

ünsüz ile biten bir kapalı hece sonrasında getirilecek ünlü ile başlayan bir heceye ulanarak açık/kısa hece ihtiyacı giderilebildiği gibi bir buçuk hece değerindeki medli hecelerin değeri de aynı şekilde bir uzun hece hâline getirilebilmektedir. Bu tasarruf, dilin doğallığına uygun olup şairlere önemli bir imkân sağladığından her türlü nazım biçiminde sıklıkla başvurulan bir uygulamadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere Hatîb eserinde 342 adet medli hecenin değerini ulamanın sağladığı imkanla ve dilin doğasına uygun olarak düşürerek bu noktada oluşacak ahenk zedelenmelerini asgari düzeye indirmiştir. Medli hecelerin dışında, bir ünsüzle kapanan normal heceleri de ulama imkanıyla açık hale getirerek veznin gerektirdiği ses düzenini sağladığı görülmektedir. Onun bu amaçla *Hibetü'l-Vehhâb'* da 46 kez vasl işlemine başvurduğu tespit edilmiştir. Bu ulamalardan biri "Belki_ola" sözcükleri arasında gerçekleşen iki ünlünün birbirine ulanması şeklinde gerçekleşmiştir. Aruz bilgisine dair bilgi verilen kaynaklarda başvurulması nahoş görülen vasl-ı ayn uygulamasına ise hiç başvurulmamıştır.

Vasl uygulaması sadece aruz tatbikinde değil gerek günlük dilde gerekse yazılı bir metnin okunması sırasında meydana gelen tabii bir hadise olup yukarıda izah edilen ulama imkânı ortaya çıktığında dilin tabii akışı ulamayı icbar eder. Başka bir ifadeyle böyle bir durumda vasl yapılmaması konuşan/okuyan için bir zorluk oluşturur. Hâl böyle olunca mana yönünden bir tefrik ihtiyacı olmadığı müddetçe ihtimal dâhiline sokulan bir vasl uygulamasını tatbik etmemek, sesin doğal akışını bozacağından aruz tatbikinde pek hoş görülmemiş olup "sekt" diye isimlendirilmiştir. "Durma, kesilme, kesintiye uğrama" anlamına gelen bu işlem, aslen olumsuz bir uygulama olmasına karşın şairlerin kaçınmakta zorlandıkları bir işlemdir; ancak anlam yönünden bir katkısı olursa "sekt-i melîh" isimlendirilmesiyle hoş görülen bir hadisedir. *Hibetü'l-Vehhâb'* da 11 adet sekt, başka bir ifadeyle uygulanmayan vasl uygulaması tespit edilmiştir; bu sayı oldukça düşük olup şairin bu yöndeki hususi dikkat ve hassasiyetine işaret etmektedir.

Klasik Türk edebiyatında, daha ziyade mesnevi gibi uzun anlatılarda olmak üzere, şair ve nâzımların yukarıda söz konusu edilen aruz tasarruflarıyla veznin akışını sağlayamadıkları kimi alanlarda, bir bakıma aruzu tatbikte çok zorlandıkları yerlerde kelimenin doğal seslerinde saptırma yoluna başvurdukları görülmektedir. Özel isimler, yazılışı ve söylenişi saptırılan bu kelimelerin başında gelmektedir. Hatîb'in eserinde vezin kaygısıyla asli yapısı saptırılan beş adet kelime tespit edilmiştir. Bunların asli halleri ile saptırılmış halleri şöyledir:

Şer'> şeri'; ömr >ömür, hüsn>hüsün, ayb>ayıb, adn>adin, Kehf>Kehif

"Şer'" ve "adn" sözcüklerinde oluşan yeni ses değeri tenafürle ilişkilendirilmeye uygun olumsuz bir görüntü sergilese de diğer kelimelerde şairin kimi Arapça ve

Farsça asıllı kelimelerin zaman içerisinde Türkçe söyleyişe doğru evrilmesi gerçekliğinden de yararlandığı sezilenmektedir.

SONUÇ

XVIII. yüzyılda yaşadığı tespit edilen ancak hayatı hakkında çok fazla bilgiye erişilemeyen Hatîb mahlaslı bir şair tarafından yazılan *Hibetü'l-Vehhâb* isimli eserin tanıtılıp çeviri yazı metni ile diliçi çevirisine yer verilen bu makalede; *Tuhfe-i Şâhidî*'nin Osmanlı telif geleneğindeki yaygın ve baskın etkisi bir kez daha gündeme getirilmiştir. Osmanlı dönemindeki muazzam etkisine nispetle akademik camiada hak ettiği ilgiyi yeni yeni görmeye başlayan *Tuhfe-i Şâhidî*'nin Osmanlı müellif ve şairlerine farklı biçimlerde ve çok fazla sayıda kaynaklık ettiği bu makaleyle bir kez daha görülmüştür. Bu çalışmada tanıtılan metin, bu manzum sözlüğün etkisinin varabileceği ileri sınırları göstermesi bakımından önemli görülmüştür. Tek nüshası tespit edilen eser, manzum sözlük ile aruz öğretimi arasındaki ilişkinin güçlü bağını gözler önüne sererken klasik Türk edebiyatı geleneğinde kalem oynatan temsilcilerin oldukça erken yaşlardan itibaren aruz bilgisini edinip özümlediklerini, böylece sözü nazma dökmeyi adeta mekanik bir iş haline getirecek bir düzeye geldiklerine dair de önemli ipuçları arz etmektedir. Dolayısıyla *Hibetü'l-Vehhâb* ve benzeri eserlerin klasik Türk şairlerinin yetişme süreçleri bağlamında da bigane olunmayacak veriler sunduğu unutulmamalıdır.

Tuhfe-i Şâhidî'deki aruz vezinlerini örneklendirmek üzere kaleme alınan *Hibetü'l-Vehhâb* üzerinde yapılan aruz incelemesi, eserin büyük ölçüde telif amacına uygun olarak yerleşik aruz bilgisi ve kaidelerine uyularak oluşturulduğunu göstermektedir. Bu inceleme sayesinde Hatîb'in, çocuk ve genç yaştaki sıbyan ve mübtediler olmak üzere okuyucularına ses, musiki ve ahenk bakımından, hasılı fesahat açısından asgari düzeyde pürüzsüz bir uygulama metni sunduğu ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte *Hibetü'l-Vehhâb*'da yer alan gazeller beyan ve bedi açısından değerlendirildiğinde, kahir ekseriyetinin çok titiz ve hassas bir çabanın ürünü olduğunu söylemek zordur. Büyük bir kısmı şûhâne, bir kısmı da âşikâne edadan izler taşıyan bu gazellerin bu yönüyle bir araç olarak kullanıldıklarını düşünüyoruz

KAYNAKÇA

Barlak, Eyub (2020). *Abdülkâdir Bin Ömer El-Bağdâdî'nin Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî'si (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan Averbek, Güler (2018). "Dillerinden Biri Türkçe Olan Manzum Sözlükler Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 21. s. 85-114.

Doğan Averbek, Güler (2019). "Anadolu Sahasında Müstakil Bir Tür Olarak Manzum Sözlükler (Tuhfeler)". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 23. s. 62-83.

Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed Aclûnî (1932). *Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlû'l-İlbâs ammâ İştēhere mine'l-Ahâdîs alâ Elsineti'n-Nâs*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.

Ekici, Hasan (2017). *Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'si (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin)*. Doktora Tezi. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gümüş, Zehra (2006). *Pirî Paşazâde Cemâlî Mehmed b. Abdülbâkî: Tuhfe-i Mîr Tuhfe-i Şâhidî Şerhi: İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Günay, Fatih (2001). *Râşid (Vak'anüvis): Hayatı, Edebî Kişiliği, Divanının Tenkitli Metni ve İncelemesi*. Doktora Tez. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Günay, Fatih (2007). "Râşid Mehmed Efendi". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 34. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 463-465.

Hatîb (yz.). *Hibetü'l-Vehhâb*. Süleymaniye Kütüphanesi. Hüsrev Paşa. Nu: 610.

İmamoğlu, Ahmet Hilmi (2005). *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şâhidî'nin Sözlüğü (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

İmamoğlu, Ahmet Hilmi (2005). *Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede, Tuhfe-î Şâhidî: Farsça-Türkçe Manzum Sözlük*. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.

İpekten, Haluk (1999). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. 3. Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları.

Kılıç, Atabey (2007). "Türkçe-Farsça Manzum Sözlüklerden Tuhfe-i Şâhidî-Metin". *Turkish Studies*. C. II. S. 4. s. 516-548.

Köse, İlham (2017). *Bosnalı Sûdî'nin Tuhfe-i Şâhidî Şerhi: İnceleme- Çeviriyazılı Metin*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Okuyucu, Cihan- Yazar, Sadık (2020). *Tuhfetü'l-İhvân: XVI. Yüzyıldan Bir Kâtibin Sergüzeşti (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Yazma Eser Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Öz, Yusuf (1999). *Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Öz, Yusuf (2010). *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Saraç, M. Ali Yekta (2013). *Klasik Edebiyat Bilgisi: Biçim, Ölçü, Kafiye*. İstanbul: Gökkuşbuca Yayınları.

Şimşekler, Nuri (1998). *Şâhidî İbrahim Dede'nin Gülşen-i Esrar'ı: Tenkitli Metin-Tahlil*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topuzoğlu, Tefik Rüşti (2007). "Recez". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 34. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 509-510.

Verburg, Antoinette C. (1997). "The Tuhfe-i Şâhidî: A Sixteenth Century Persian-Ottoman Dictionary in Rhyme. Part I". *Archivum Ottomanicum*. S. XV. s. 5-87.

Yavaş, Serap (2013). *Nâdide Ahmed Efendi Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî: İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yazar, Sadık (2019). "Mora Fethinin (1715) Klasik Türk Şiirindeki Yankıları ve Râzî'nin "Fetihnâme" Konulu Bir Şiiri". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 23. s. 391-460.

Zararsız, Şeyma Nur (2015). *Tuhfetü'l Mülûk (Tuhfe-yi Şâhidî Şerhi): İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

<i>Hibetü'l-Vehhâb'ın Çeviri Yazı Metni ve Diliçi Çevirisi</i>	
[Mukaddime]	
[1b] Cevâhir-i hamd u sipâs ve zevâhir-i şükr-i bî-kıyâs ol pâdişâh-ı çâre-sâz cânibine olsun. Ba°d-ez-în mervârid-i şalât u teslîmât ol muhâtab-ı hitâb-ı <i>levlâk</i> ¹⁶ ve dâ°ire-i merkez-i hâk ve müşerref-i <i>ve mâ erselnâk</i> ¹⁷ ve server-i şâh-ı risâlet-penâha olsun. Ve ba°d-ez-în bâ°iş-i esâs-ı İslâm u sebep-i intizâm-ı enâm olan âl-i °izzet-medâr u aşhâb-ı büzürgvâr huşuşan çâr yâr-ı nâmdârlarına olsun. Ve ba°d-ez-în du°â-yı bî-şümâr ve şenâ-yı ber-çarâr tâbi°in-i zevî'l-ihtirâm hazarâtına olsun. <i>Rıdvânullâhi ta°âlâ °aleyhim ecma°in</i> .	Sonsuz hamd ve şükür mücevherleri, (tüm müşkillere) çare bulan o yüce padişahın eşğine dökülsün. Bundan sonra, salat ü selam incileri de "Sen olmasaydın..." sözünün muhatabı, toprağın merkezinin dairesi, "Biz seni ancak alemlere rahmet olmak üzere gönderdik." sözü ile şereflenmiş olan elçiliğın sığmağı yüce öndere olsun. Bundan sonra, İslâm'ın temellerini kuran ve insanlar arasındaki düzeni sağlayan Hz. Peygamber'in ululuk kaynağı ailesi ve yüce arkadaşları özellikle de dört büyük dostunun üzerine olsun. Bundan sonra da sayısız dualar ve daimi övgüler saygın tabiîn hazretlerine olsun. Allah hepsinden razı olsun.

¹⁶ *levlâk*: Tasavvuf literatüründe meşhur olan *levlâke levlâke lemâ halaktu'l-eflâke* lafzı ve "Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım." anlamındaki hadisin ilk kelimesidir. Hadis için bkz. Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs ammâ İştihere mine'l-Ahâdîs alâ Elsineti'n-Nâs*, C. II, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, s. 164

¹⁷ *ve mâ erselnâk*: "Biz seni göndermedik..." anlamına gelen bu ibare, "Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik." mealindeki Enbiya Suresi 107. ayetin ilk üç kelimesidir.

Emmâ ba'd; sebep-i tesvîd-i evrâk-ı hikmet-âmîz ve bâ'îş-i tenmîk-i şahâyîf-i behçet-engîz oldur ki, talebe-i kirâmdan fâlib-i 'ilm-i Fûrs olan zât-ı meymenet-hişâlden ba'zı, bu fakîr-i pür-kuşûr olan Haţîb-i bî-bizâ'adan <i>Lügat-i Şâhidî</i> ta'allüm itdüklerinden soñra lügat-i merķûmenüñ her bir bahirlerine vezinleri muţabîk olmak üzere birer gazel taħrîr olunmasını niyâzmend olduklarında bu haķîr daħi niyâzların kabûl ve her bir bahre birer gazel taħrîr eyledim ki ba'de'l-yevm Lügat-i Şâhidî [2a] ta'allüm edenler bu gazelleri kırâ'at sebebi ile tabî'atleri vezn ü taķtî'de temkîn bulup bu fakîri hayır du'adan ferâmûş buyurmayalar ve bu tesvîdâtüñ kuşûrlarına nazâr eylemeyeler. Allâh-ı 'azîmü'ş-şân cümleñiñ kuşûrların 'afv eyleye. Âmîn. Ve bu manzûme-i maķbûleñiñ vaķt-i tesvîdine bu muşra' târiħ olmak sebebiyle <i>Hibetü'l-Vehhâb</i> ismiyle tesmiye olundu. <i>Hüvallahü'l-mürşidü ve'l-hâdî</i>. beyt: [Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün] Oldu bu cem'a <i>Haţîbâ</i> târiħ Hibe-i genc-i ğaniyy-i Vehhâb "هبة كنج غني وهاب"	Hamdele ve salveleden sonra, hikmet dolu bu yaptıkları karalamanın ve güzellik saçan şu sayfaları yazmanın sebebi şöyledir: Farsça öğrenmek istenen öğrencilerden güzel huylu birkaçı, kusurlarla dolu olan, bu elinden bir şey gelmeyen fakir Hatîb'den Lügat-i Şâhidî'yi okuduktan sonra, bahsi geçen sözlüğün her bir kıtasındaki vezinlere denk gelecek şekilde birer gazel yazmasını istedi. Bunun üzerine ben de isteklerini kabul edip her bir bahre karşılık birer gazel yazdım. Böylece bundan sonra Lügat-i Şâhidî'yi [2a] öğrenenler bu gazelleri okuyarak vezin ve taktî'e alışsınlar. Beni de duadan unutmayıp bu karalamalarda oluşan hatalara göz yumsunlar. Şanı yüce Allah herkesin hatalarını affetsin. Amin.] Bu manzum eserin yazılış tarihine aşağıdaki mısra karşılık geldiği için eserin adını <i>Hibetü'l-Vehhâb</i> [Kullarına çok nimet veren Allah'ın başlığı] koydum. O Allah, yol gösterici ve hidayete erdiricidir. Ey Hatîb, bu derlemenin tarihi ebced hesabıyla "hibe-i genc-i ğaniyy-i Vehhâb" ibaresine denk düştü.]
el-Kış'atü'l-Ülâ (1) [2a]	
Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün Dürüş cân-ı peder 'ilme dün ü gün	Ey babanın cânı (kıymetlisi) gece gündüz demeden (her zaman) ilmin peşinden koş, çalışıp çabala.
İlâhî bu ğarîb ü 'abd-i miskîn Dolandım der-be-der maħzûn u ğamġîn	Allah'ım! Garip ve miskin kulun olan ben, derbeder, mahzun ve kederli (olarak) dolanıp durdum.
<i>Huzûret-râ revem bâ-cürm-i 'işyân</i> <i>Aġîšnâ yâ ğıyâşe'l-müsteġîşîn</i>	İşyân suçu ile huzuruna geliyorum. Ey imdat dileyenlerin (yardım isteyenlerin) yardımcısı bize yardım et.
'Uşâtüñ melce'i bâb-ı sa'îdiñ Be-ħaķķ-ı sûre-i Tâhâ vü Yâsîn	(Ya Rabbi!) Asilerin sığınacağı senin kutlu eşîğindir. Tahâ ve Yasin sûresinin hürmetine beni isyan ve günahımla affeyle. Senin baġışlaman gözyaşlarımı teskin etsin (durdursun).
Benim 'afv eyle 'işyânımla cürmüm 'Aţâñ êtsin gözümden yaşı teskîn	Günahlarla dolu (çok günahkar) Hatîb'in ümidi senin rahmet deryalarında; ona lanet etme.
Ümîdi rahmetiñ deryâlarına Haţîb-i pür-günehden êtme nefrîn	Günahlarla dolu (çok günahkar) Hatîb'in ümidi senin rahmet deryalarında; ona lanet etme.
el-Kış'atü's-Sâniye (2) [2a-b]	
Müfte'îlün fâ'îlün müfte'îlün fâ'îlün Kim bu kitabı okur 'ilm olur aña kolay	Kim bu kitabı okursa ilim ona kolay olur.
Ĥâtem-i peyġamberân menba'-ı emn ü emân Müjdeger-i mü'minân fâtiħ-i bâb-ı cinân	(Hz Muhammed) Peygamberlerin sonuncusu, huzur ve emniyetin kaynağı müminlerin müjdecisi cennet kapısını açan(dır).
Maşdar-ı cüd u seħâ ĥâzin-i genc-i Ĥudâ Müntehab-ı enbiyâ şâfi'-i rûz-ı fiġân	(O), Cömertliğin kaynağı, Allah'ın hazinesini koruyan, peygamberlerin seçkini ve feryat gününün şefaathçisi(dır).
Sünbül-i bâġ-ı şeref 'ıtrın alır her taraf Ey dür-i şer'e şadef mefħar-ı halk-ı cihân	O, şeref bahçesinin sümbülüdür, her taraf onun kokusunu alır. Ey, İslam şeriatının incisinin sedefi, dünya halkının övücü! Senin şerefli ve kutlu kişiliğin bu cihana biricik geldi, peygamberlik nuru ak alnında mekan tuttu.
Zât-ı şerîfiñ sa'îd geldi cihâna ferîd Nür-ı risâlet sefid cebheñi êtdi mekân	O, şeref bahçesinin sümbülüdür, her taraf onun kokusunu alır. Ey, İslam şeriatının incisinin sedefi, dünya halkının övücü! Senin şerefli ve kutlu kişiliğin bu cihana biricik geldi, peygamberlik nuru ak alnında mekan tuttu.

Söyle <i>Ḥaṭīb</i> -i medīh na'at-ı şerīfin faşīh Ḥilkat-i ḥulku melīh nūr-ı mücessem hemān	Ey işi gücü methetmek olan Hatīb! Onun mübarek naatini açık ve güzel söyle, çünkü Hz.Peygamber'in güzel ahlakı adeta cisimleşmiş bir nurdur.
el-Kıṭ'atü's-Sālisetü (3) [2b]	
Müfte'ülün müfte'ilün fā'ilün Ey şeh-i ḥübān-ı cihān merḥabā	Ey cihan güzellerinin padişahu merhaba
Nūr-ı Ebübekr ü 'Ömer tābdār Ḥazret-i 'Osmān u 'Alī çār yār	A sultanım! Dört halifeden olan Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali hazretlerinin nurunun parlaklığını ve bunların vasıflarını kimse anlatamaz (sen de) öyle bil.
Bunlarıñ evşāfını kimse edā Eyleyemez öyle bil ey şehriyār	
Oldu Ebübekr şadākatde māh Oldu 'Ömer 'adle şeh-i tācdār	Ebubekir sadakatte ay, Ömer de adalette taç sahibi hükümdar oldu.
Oldu ḥayā menba'ı 'Osmān-ı cūd (?) ¹⁸ 'İlm-ile cūd oldı 'Alī'ye şî'ār	Cömertlik Osman'ı, haya menbaı oldu. Ali'ye ise ilim ile cömertlik nişan oldu.
Cümlesi aşḥāb-ı kirāmın velī Anları vaşf eyle <i>Ḥaṭīb</i> ol hezār	Ey Hatīb! Ashab-ı kiramın tamamı Allah'ın sevgili kuludur. Sen bülbül ol da (onları) meth et.
el-Kıṭ'atü'r-Rābi'atü fī vaşfi't-tābi'in (4) [2b]	
Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül Gidiser cemāl u qalısar kemāl	Güzellik gidecek geriye olgunluk kalacak
Ser-i tābi'in oldu Nu'mān-ı dīn Bil A'zam imāmın beyānın metīn	Dinin Nu'mān'ı, tābiin neslinin önderi oldu; en yüce imamın beyanı (herhangi bir konuyu açıklaması) güçlüdür (şüpheye mahal vermeyecek kadar açıktır).
Muḥammed Ebü Yūsuf ile tamām Şeri' ḥāteminde cevāhir nigīn	(İmām-ı A'zam), (öğrencileri) Muhammed ve Ebu Yusuf ile birlikte, şeriat yüzüğünde tam bir yüzük kaşı ve yüzük taşıdır.
Daḥi Şāfi' u Ḥanbel ü Mālikī Bular da olur kā'id-i mü'minīn	Şāfi, Hanbel ve Mālikī, bunlar da müminlerin rehberi olmuştur.
Şefā'atlerin kıl Ḥudāyā müyesser Olalar imān ehline hep mu'in	Ey Allahım! Onların şefaathlerini nasip et! Tüm müminlere yardımcı olsunlar.
Bulardan şefā'at umar rüz u şeb <i>Ḥaṭīb</i> -i günehkār o 'abd-ı kemīn	Zavallı kul ve günahkar olan Hatīb, gece gündüz bu zatlardan şefaath umar.
el-Kıṭ'atü'l-Ḥāmisetü (5) [3a]	
Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilāt Seniñle ola-y-ıdum keşke bā-tū būdem kāş	Seninle olaydım keşke, seninle olaydım keşke.
'Azīmetim der-i yāre ḥarem ḥarem dēyerek 'Adū da gitdi bizimle ḥarem ḥarem dēyerek	Kutsal bir yer diyerek sevgilinin eşiğine yönelirken düşman (rakib) da, "Ben eşeğim ben eşeğim." diyerek bizimle geldi.
Neler çeker bu fenāda gör ehl-i dünyāyı Vücūdu maḥv olur anıñ derem derem dēyerek	Bir bak da, dünya ehli, yok olmaya mahkum şu dünyada neler çeker; "para para" diyerek varlığını yok eder.
N'ola mu'ādil-i kīmyā ola bu dem iḥsān Geçer 'ömür bu kederle kerem kerem dēyerek	Bu zamanda iyilik ve ihsan kelimesinin "kimya" kelimesiyle eş anlamlı olmasında şaşılacak bir şey yok. Bu kederle ömür, "kerem kerem" diyerek geçip gider.
Yapıp fenāda cinānı girem dēyü Şeddād Ölünce düzaḥa girdi İrem İrem dēyerek	Şeddād bu fani dünyada içine gireyim diye cennetler yapmış ancak ölünce "İrem İrem" diyerek cehenneme girdi.
<i>Ḥaṭīb</i> 'i pister-i gamda ne ḥāle koydu hevā Hezār derd-ile inler verem verem dēyerek	Aşk, Hatīb'i gam döşeginde ne hale koydu, bir gör. Binlerce dert ile "verem verem" diyerek inler
el-Kıṭ'atü's-Sādisetü (6) [3a]	
Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilāt 'İlm öğrenen kişi bulısdur yüce maḳām	İlim öğrenen kişi yüce makam bulacaktır.

¹⁸ 'Osmān-ı cūd: عثمان جود M.

Ağyârı taşrada ço vü gel söylerem saña İş ü nüş eyle mahfî maḥal söylerem saña	Ey sevgili! Sana yabancıları/elleri dışarda bırakıp gel derim; (bırak da) ben sana eğlenecek gizli bir yer söylerim.
İd içre būs-ı pâyı aṭâ vaḍe kıldı yâr El vèrdi şoḡra niḥme bedel söylerem saña	Sevgili bayramda ayağını öpmekle şereflendirmeyi söz verdi. Onun yerine elini verdi ve bu ne güzel bir karşılık oldu.
Çeşmim yaşı mülemmaḥ idi kırş ola(?) ¹⁹ henüz Çekdim tîzâbe şâfîḥ amel söylerem saña	Gözümün yaşı parlak idi, henüz kurs (?) olmadı. Onu kezzaba çektim; sana safi bir işlem söylüyorum.
Dil bağlamaz ḥired şâḥibi zülfi bağına Ol kayda düşme tûl-ı emel söylerem saña	Akıl sahibi olan, sevgilinin saçının düğümüne gönül bağlamaz. O tuzağa düşme, çünkü bu sonu gelmeyen bir arzudur.
Himmetle nev-zemînde Ḥaṭîbâ ne söz çıkar Çıkmazsa alma pāk gâzel söylerem saña	Ey Hatîb, gayretle yeni bir zeminde/redifle (yazılan şiirde) ne güzel sözler çıkar. Çıkmazsa alma ben sana tertemiz gâzel söylerim.
el-Kıṭ'atü's-Sâbi'atü (7) [3a]	
Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün Ḥaḫkâ ki câhil şoḫbeti nâr-ı cehennemden beter	Gerçekten de cahil sohbeti cehennem ateşinden beterdir.
Ḥoş nîm nîghele nîm tebessüm êtdi şâhum nâzdan Ġâyet ḥâzer ağyârı âgâh eyleme bu râzdan	Sultanım, naz ile yarım bir göz süzüp ufak bir tebessüm etdi. Çokça sakın, bu sırdan rakibi haberdar etme.
Feryâdım uydu ḥandelibe dâğlar uydu güle Bu sînemiz ḥâlî degüldür böyle süz u sâzdan	Feryadım bülbüle, yaralar ise güle uydu. Bağrımızda bu türden yanıp yakılmalar eksik olmaz.
Tâ taşra kaldık biz umarken vuşlatîñ bâbin küşâd Meyliñi isterken cefâya uğradık açmazdan	Vuslatının kapısını açmayı umarken çok dışarıda kaldık. Bize ilgi göstermeni beklerken sen daha kapıyı açmadan cefaya uğradık.
Ben naḫd-ı eşkimle metâḥ-ı vaşlına oldum şerîk Sûdum bu oldu naḫd-ı eşküm ḥirreti (?) enbâzdan ²⁰	Ben gözyaşı akçelerimle (sevgilimin) vuslatının malına ortak oldum. Ortaklıktan kazancım, gözyaşımın (?) bu oldu.
Gel şâhbâz-ı ṭabḥîna ṭabl urma bir dem ey Ḥaṭîb Ol murğ-ı vuşlat şayd olur zann etme bu pervâzdan	Ey Hatîb! Gel bir an bile olsa tabiatının şahinine davul çalma; o vuslat kuşu (o şahinin) bu uçuşuyla avlanır zannetme.
el-Kıṭ'atü's-Şâminetü (8) [3a-b]	
Mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün İlm içre durur sa'âdet ancaḫ	Saadet ancak ilim içindedir
Tek gelse o yâr-ı pür-leṭâfet Zâtında êderdi bir zarâfet	O güzelliklerle dopdolu olan sevgili sadece gelişiyile bile şahsında bir nezaket sergilerdi.
Ağyâra derûnuñu duyurma Şâhâna budur büyük kabâḫat	Ey dostum! Sakın ha ağyara (rakiplere) gönlündekileri duyurma! Bu, padişahlar için çok büyük bir kabahattir.
Uşşâka sifâriş êt umûruñ Dildâra odur reh-i selâmet	İşlerini aşıklara havale et, sevgiliye kavuşmak için tehlikesiz yol budur
Uşşâka bu güne cevri êderseñ Maḫşerde umar mısın şefâḥat	Ey sevgili, aşıklara bu şekilde zulüm edersen maḫşerde şefa'at umabilir misin?
Ḥussâda cevâhiriñ Ḥaṭîbâ Ġâyetle niçün vèrür ḥarâret	Ey Hatîb! Senin şiir mücevherlerin kıskanç kimseleri niçin bu kadar kızdırır?
el-Kıṭ'atü't-Tâsi'atü (9) [3b-4a]	
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât	Cehalet tuzağının içinde düşkün kalmış olan kişiye yazıklar olsun.

¹⁹ kırş ola (?): قرص اول M.

²⁰ ḥirreti (?) enbâzdan: حرؤانازدن M.

Hayf aña kim dām-ı cehl içinde qalmışdur zebūn	
Luṭf ederken eyledi şimdi beni bīzār zār Bildim ol şāhımda hālā başka bir eṭvār var	Sevgili önceleri bana lutfederken şimdi ağlatıp inletiyor. O sevgilide başka başka tavırlar olduğunu anladım.
Seng-dil olmuş o vaḥşī-meşrebim bilmem neden Daṣvete teşhīre gelmez eylemez ezkār kār	O ürkek sevgili bilmem neden taş kalpli olmuş? Davet edip etki altında kalmaya gelmez; türlü türlü zikirler de fayda etmez.
Hecr-i dilberle ṣadūnuñ cevrine şabr edemez Ṙşīkñ ṭabında vūsṣat olmasa ḥarvārvār	Mizacında eşek yükü gibi genişlik olmasa aşık, sevgilinin ayrılığı ile rakibin zulmüne sabredemez.
Laṣl-i gül-fāmıñ gören ol rūy-ı āteşnāk ile Bāğ-ı ḥüsnünde temāşā eyledi gülnār nār	Onun gül renkli dudağı ile yakıcı yüzünü gören, güzelliğinin bahçesinde narçiçeğini ve narı hayranlıkla seyretti.
Kaşr-ı şīri şöyle tezyīn eylediñ sen ey Ḥaṭīb Şemṣ-i ṭabıñ şaṣaṣa vērse n'ola envārvār	Ey Hatīb! Sen şiir köşkünü çok güzel süsledin. Tabiatının mumu nurlar gibi ışık şaşa şaşılmaz.
el-Kıṭṭatü'l-Ṙşiretü (10) [4a]	
Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün Gerekdür kend'özin bilmezlere kendüyi bildirmek	Haddini bilmeyenlere haddini bildirmek lazımdır.
Kemān-ı āhenīn-i ṣaşkı çekmekde muṣīn olmaz Ḳabūl-i iştirāk etmez maḥabbet dil emīn olmaz	Aşkın demirden yayı tek başına çekilir yardımcıya gerek olmaz, muhabbet ortaklığı kabul etmez, gönül güvende olmaz.
Dil-i çāpük biner esb-i ğama hīç şağ u şol bilmez Süvār-ı ṣaşka bī-pervā yesār u hem yemīn olmaz	Çevik gönül, sağ sol demeden gam atına biner, çünkü aşkın korkusuz süvarisi sağ sol nedir bilmez.
Helāk-i ṣaşka vuşlat var dilā kavlı-i zaṣf üzere Verir müftü bu fetvāyı olur ammā metīn olmaz	Ey gönül! Müftü (zayıf bir rivayete göre;) "Aşk acısıyla ölene kavuşma var!" şeklinde fetva verse de bu çok güçlü değildir.
Duā-yı seyfdır kaşı ṣizār[1] nūr u leb mercān O şāha bezm-i ṣuşşākı gibi ḥışn-ı ḥaşīn olmaz	Yanağı nur, dudağı mercan ve kaş kılıç duasıdır. O padişaha aşıklarının meclisi gibi sağlam kale bulunmaz.
Ḥaṭībā söylemiş herkes ğazeller köhne vādide Sūḥanda işr-i Rāşid gibi bir tāze zemīn olmaz	Ey Hatīb! Herkes köhne vadide şiirler (eski tarzda) söyler fakat şiirde Rāşid'in tarzı gibi yeni bir üslup olmaz.
el-Kıṭṭatü'l-Hādī Ṙşere (11) [4a]	
Mütefā'ilün mütefā'ilün mütefā'ilün mütefā'ilün Küçücükden ol ki edeb ögrene büyüyüp Ṙazīz ola bī-ğümān	Küçüklüğünde edep öğrenen büyüyünce şüphesiz değerli (bir kimse) olur.
Bu ne ḥüşn-i pāk-i melek-liḳā gören etmede saña bezl-i cān Bu reviş helākime kaşd eder bu nigāh-ile kesilür emān	(Ey sevgili) Bu ne melek yüzlü tertemiz bir güzellik, görenler sana canını feda ediyor. Bu bakış ile bu yürüyüş beni öldürmeye kasteder, güç kuvvet kalmaz.
Gül-i āl ile mütemāşil oldu ruḥuñ seniñ dil ü cān-ı men Dür-i muntazamdur o dişleriñ mül olur lebiñ müjeler sinān	Benim ruhum ve kalbim! (Senin) yanağın, kırmızı gül ile benzer oldu; dişlerin kusursuz bir şekilde ipe dizilen (bir) inci, dudakların şarap, kirpiklerin ise ok oldu.
Beni böyle mest-i ḥarāb eder lebiñiñ taḥayyüli rüz u şeb Ṙcabā teraḥḥum eder misif kesile gözümden aқан қан	Senin dudağının hayali beni gece gündüz sarhoş eder. Gözümden akan kanın kesilmesi için acaba (bana) merhamet eder misin?
Ne ṣaceb berāber ola ḥaṭīñ çemen-i riyāz-ı cinān-ile	Ey sevgili! Şairler senin methini okuyup adını güzellerin padişahı diye yazarken, senin ayva

Ẓurefâ sitâyişin oğuya yazıla aduñ şeh-i dilberân	tüylerin ile cennet bahçelerindeki çimenlerin beraber anılması ne tuhaf.
Biri de <i>Haṭīb</i> ola mâdihiñ bu ümîd ile ere luṭfuña Erişe seri feleke o dem ḥased edeler aña ‘aşıkân	Seni methedenlerden biri de <i>Haṭīb</i> olsun. Bu ümit ile lutfuna ulaşsın ve böylece başı feleğe erişip aşıklar onu kaskansın.
el-Kıṭ‘atü’s-Şânî ‘Aşere (12) [4a-b]	
Müfâ‘aletün müfâ‘aletün müfâ‘aletün müfâ‘aletün Ḥarâmı yime yalanı dime di ‘İş gama şeker bu deme	Sakin haram yeme, yalan söyleme; gama eğlence, (bu sıkıntılı zaman) ya da (aşk acısıyla gözünden akan) kana şeker deme.
Melek-şifat ol meh-i felekim şaḥın yürüme be- râh-ı keder Begim kerem et muḥibb olana fütâde[ye] kıl kemâl-i nazâr	Ey gökyüzümün ayı olan sevgili! Sakın bir an olsun keder yolunda yürüme. Beyim! Aşığa merhamet et, çaresiz olana iyi gözle bak.
Şehâ keremiñ ‘adüya şaḥın cevâhir olur mu kelbe bezek ‘Adım olalar gürüh-ı muzır mekânı ola caḥîm-i saḥar	Ey şahım! Cömertliğini rakibe gösterme, mücevherler, hiç köpeğe süs olur mu? Zararlı kimseler yok olsun mekânı da cehennem olsun.
Gönül çekemez kemân-ı ḡamın ḡazabla kaşın o şâh ide çîn Güm ol şarılıp zülûflerine dilâ ḥazer it tamâm ḥazer	O padişah öfkeyle kaşını çatmışken gönül gam yayını çekemez. Ey gönül! Çok dikkat et, kimse sevgilinin zülûflerine sarılıp kaybol!
Eserse eger nesîm-i şabâ o kâkül-i ḥam biñ ejder olur Yüzünden anıñ ḡabûl edelim olursa dilâ ne güne zarar	Eğer saba rüzgarı (sevgilinin) o kıvrımlı saçına eserse bin ejder olur. Ey gönül onun yüzünden ne tür zararlar gelirse gelsin kabul edelim.
Oğursa eger sitâyişini <i>Haṭīb</i> ’e olur şafâ-yı medîd Hezâr uşanır mı vaşf-ı güle şadâ kesilir mi şâm u şehër	(Ey sevgili) Senin övgü dolu sözlerini okuduğunda <i>Haṭīb</i> ’e uzun süren bir safa olur. Bülbül gülün vasıflarını sabah akşam söylemekten usanıp sesi kesilir mi?
el-Kıṭ‘atü’s-Şālîsete ‘Aşere (13) [4b]	
Mef‘ülü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ülün ‘İlme ‘amel it tâ bulasın cennet-i kevşer	Kevser cennetine ulaşmak için ilimle amel et.
Lü‘lü’ gibi tâ küşe-i deryâda nihânız Âb-ı güherâsâ dür-i yektâda nihânız	Biz, inci gibi denizin dibinde saklıyız; inci suyu gibi eşsiz incide gizliyiz.
Elmâs-şifat seng-i zenâd içre yer itdik Biz kân-ı cevâhir gibi bir câda nihânız	Biz taş kömürü içinde elmas gibi yer ettik. Biz mücevherlerin çıkarıldığı maden ocağı gibi bir yerde gizlenmişiz.
Sünbül gibi âşarımız olsa n’ola zâhir Biz biñ-şifat ‘arşa-i zîbâda nihânız	Sünbül gibi izlerimiz aşikâr olsa buna şaşılır mı? Biz güzellik arsasında kök gibi saklanmışız.
Bilmezse n’ola ḡadrimizi câhil ü nâdân Biz genc-şifat küşe-i tenhâda nihânız	O cahil bizim kadrimizi bilmese buna şaşılmaz. Çünkü biz hazine gibi ücra bir köşede gizliyiz.
‘Âlemde ḥafî olmadayız Ḥızır’a mu‘âdil Biz mülket-i ‘irfân-ı dilârâda nihânız	Biz şu alemde Hızır gibi gizli olmadayız; zira biz de sevgilinin irfan ülkesinde gizliyiz.
Aşḥâb-ı Kehf bunda yatar nûr-ile mestür Biz kehf-i hüner-baḥş-ı <i>Haṭīb</i> âda nihânız	Biz, Ashab-ı Kehf’in nur ile örtülü bir şekilde yattığı, <i>Haṭīb</i> ’in hüner bahşeden gönlünde gizliyiz.
el-Kıṭ‘atü’r-Râbi‘ate ‘Aşere (14) [4b-5a]	
Mef‘ülü mefâ‘ilün mef‘ülü mefâ‘ilün Yokdur iki ‘âlemde eylük gibi sermâye	(Her) iki dünyada da iyilik gibi sermâye yoktur.
Rüstem-şifat ebrûlar ḥışm-ile kemân çeksin Müjgânı Keyûasâ cevri-ile sinân çeksin	(O sevgilinin) Rüstem gibi (olan) kaşları bir hışımla yay çeksin. Kirpikleri de Keyû gibi zulümle muzrak atsin.

Şahım yoluña cânım cism-ile fedâ dërken Ben bâde-i hicrânîñ dêmem ki fülân çeksin	Sultanım, "Canımı tenimle birlikte senin yoluna feda olsun." derken "Ayrılığının şarabını başkası çeksin." demem.
Bir tîğ-ı zebânımla mürd oldı °adü-yı seg Emr eyledi küyumdan bu kelbi vuran çeksin	Kılıç gibi keskin olan dilimle (sözlerimle) köpek rakip geberdi. (Sevgili) "Bu köpeği vuran mahallemden gitsin" (diye) emretti.
Bülbül gibi feryâda meyl eylemesin °uşşâķ Pervâne-şifat hecri °aşķında nihân çeksin	Aşıklar, bülbül gibi feryâd etmeye meyl etmesin. (Onlar tıpkı) kelebek gibi ayrılığî aşklarında gizli çeksin.
Üftâdeleri esb-i nâzî depeler her dem Söyleñ o şehensâha bir pâre °inân çeksin	Sevgilinin naz atı aşıklarını her vakit teper. O şahlar şahına söyleyin bu atın dizginini çeksin.
Pür-gevher olan hâlâ şandûka-i şab°ımdır Mizân-ı dü çeşm-ile şadrimî cihân çeksin	Şimdi mücevherlerle dopdolu olan şairliğimin sandığıdır. Cihan, iki gözlü terazisi ile değerimi tartsin.
Bir şarba şayanır mı şâirleri bu °aşrîñ Bu řab°-ı Nerimânım bir gürz-i girân çeksin	Şu Nerimân gibi (yığıt) olan (şairlik) tabiatım bir gürz çeksin de (bakalım) bu asrın şairleri bunun bir darbesine dayanabilir mi?
Seyr eyle <i>Haşib</i> 'i gel hicv eylesin ağıyarı Cem°iyyet-i a°dâya bir tîğ-ı zebân çeksin	Gel Hatîb'in rakipleri hicvetmesini seyr et! Düşman topluluğuna nasıl bir dil (söz) kılıcı çekiyor.
el-Kışatü'l-Hâmisete °Aşere (15) [5a]	
Müstef°ilâtün müstef°ilâtün Sen senden olma ğâfil inende	Sen kendinden çok gafil olma (kendini iyi tanı).
İķlîm-i hüsünüñ şâhib-kırânı Söylet de şatlı êt virme emânı	Güzellik ülkesinin uğurlu padişahı önce söylet, sonra istersen öldür, aman verme.
Zâtım şorarsañ sultân-ı °aşķam Taştım şorarsañ yâr âsitânı	Beni sorarsan aşk sultanıyım, eğer tahtımı (bulduğum yeri) sorarsan sevgilinin eşiğidir.
Nâmım şorarsañ °anķa demişler Kâf üzre yaptım ben âşiyânı	Eğer ismimi soracak olursan bana yuvasını Kaf Dağı'na yapan Anka derler.
Vaşfında yazdım dürlü sitâyîş Lâl oldu gördü Erjeng-i Mânî	Seni anlatırken türlü türlü (renkli) övgüler yazdım. Bunu görünce Mânî'nin <i>Erjeng</i> * adlı kitabının dili tutuldu.
Řab°ım begendi erbâb-ı °irfân Ĥaķķımda dërler °Örfî-i şânî	İrfan sahipleri şairliğimi beğendiler de (bu sebeple) bana ikinci Örfî* derler.
Aĥbâbı muğber eyler güzâfîñ Besdir <i>Hařibâ</i> gel çek °inânı	Ey Hatîb! Senin manasız sözlerin dostları incitir. Bu kadarı kâfi, gel artık kendini zaptet.
el-Kışatü's-Sâdisete °Aşere (16) [5a-b]	
Mütefâ°ilün fe°ülün mütefâ°ilün fe°ülün Yaramazla yâr olma eyülerden eyelük öğren	Sen işe yaramaz insanlarla dost olma! İyi olan insanlardan iyilik öğren.
Yine ğulgüle çoğaldı çemene o gül gelende Yana bülbülün mekânı bugün âteşe çemende	Bahçeye o gül gelince yine feryad u figan çoğaldı. Bugün yeşillikte bülbülün mekanı ateşe yansın.
Gide seyr-i bâġa dilber o rakîb-i bedle tenhâ Bize müĥişîn peyâmı dëyeler giden gelende	Sevgili o çirkin ve kötü rakiple yalnız bir şekilde bahçeye gezmeye gider. Bizi korkutmak isteyenler de gidip geldiklerinde bu durumu bize haber verirler.
Bize bir meded eder mi °acabâ o Yûsuf-ı dil Ne °aceb belâda şaldı dilimiz çeĥ-i zekanda	Gönlümüz çene çukurunda ne tuhaf bir keder içinde kaldı. O gönül Yusuf'u acaba bize bir yardım eder mi ?
Görüñüz ey ehl-i diller ne °acâyib oldu aĥvâl Olur iki ġamze peydâ ne zamân o gül gülende	Ey gönül ehli kimseler! Görüyorsunuz ahvalimiz ne tuhaf oldu. O gül ne zaman gülecek olsa gamzeler ortaya çıkar.
Bizi böyle esb-i nâzî tepelerse durmaz âĥir Vërir ol <i>Hařib</i> -i nâlân dili bir şeĥ-i levende	Sevgilinin naz atı bizi böyle tepelerse o inleyen Hatîb sonunda kalkıp güzeller güzeline gönlünü kaptırır.
el-Kışatü's-Sâbi°ate °Aşere (17) [5b]	

Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün Sultân-ı âlem oldu kâni^c olan palâsa	Abaya kanaat getiren alemin sultanı oldu.
Nüşân-ı câm-ı la ^e liñ mestânedir şanırlar Pür-ñün olan dü çeşmiñ peymânedir şanırlar	Dudağının kadehinden şarap içenleri sarhoş olmuş zannederler. Kanla dolmuş olan iki gözünü görenler de onu kadeh sanırlar.
Çetr-i hayâl-i yâriñ şahnında dil görünmez Zâhir gören mekânım vîrânedir şanırlar	Sevgiliyi hayal etme çadırının içinde gönül görünmez (kaybolmuştur). Benim yaşadığım yeri görenler burayı virane sanırlar.
Aldanma hûlyâya sevdâ-yı zülf-i yâre Olma gönül muqayyed divânedir şanırlar	Ey gönül! Boş bir hayale yani sevgilinin saçının karasına bağlanıp aldanma! Seni deli zannederler.
Cânâ çerâğ-ı hüsnuñ yandım harâretiyle Yanmış gören vücudum pervânedir şanırlar	Ey sevgili! Güzelliğinin mumunun sıcaklığıyla yandım! Vücudumu bu şekilde görenler kelebek olduğumu sanırlar.
Ben söyleyem huzûr-ı şâhımda ser-güzeştim Şehnâme'dir <i>Hañtbâ</i> efsânedir şanırlar	Ben padişahın huzurunda başımdan geçenleri söylerim. Ey Hatib! Bu <i>Şeh-nâme</i> 'dir ama efsane zannederler.
el-Kıṭ'atü's-Şâminete 'Aşere (18) [5b-6a]	
Fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün Ère maḳşûda her ki şaklaya râz	Sır saklayan isteğine kavuşur
Nefha-bahşâ o kâkül-i hoş-bü Mürde ihyâ eder leb-i dil-cü	O güzel kokulu kakül cana can katan nefes bağışlar. Gönül çeken dudak ise ölüye can verir.
Hoş şafâdır bu güne zevk ammâ Ḳatl-i uşşâk eder iki ebrü	(Sevgiliyle beraber olmak) zevki güzeldir hoştur ama iki kaşı aşıkları öldürür.
Ol 'adüyu muşâhib etme şehâ Şâha lâyıḳ degil muḳârin-i sū	Ey padişahım! O düşmanı kendine dost edinme. Çünkü kötüye yakın olmak padişahlara yaraşmaz.
Cümle etvâri hep müsellemdir Çeşm-i şehhâri olmasa cādū	Büyüleyici gözü cadı olmasa o sevgilinin tüm tavırları uygun ve güzeldir.
Bî-'ayıb yâr eger ararsa <i>Hañtb</i> Bezm-i hûbâna ol desün yâ hū	Eğer Hatib! Ayıpsız dost ararsa güzeller meclisine "ya hu" desin (girsin).
el-Kıṭ'atü't-Tâsi'ate 'Aşere (19) [6a]	
Müfte'ilün müfte'ilün müfte'ilün müfte'ilün Her ne şanırsañ eşüñe hep başuña gelse gerek	Sen dostun hakkında ne düşünürsen başına o gelir.
Dide-i terde güm olur 'aks-i ruñuñ mâh-ı cihân 'Âleme bârân olıcaḳ oldu meh ü mihr nihân	Ey cihanı (aydınlatan) ay (gibi olan sevgili), senin yanağının yansıması göz yaşları ile dopdolu olan gözde kaybolur. Nitekim yeryüzüne yağmur yağmaya başlayınca güneş ve ay gizlenir / kaybolur.
Hüsnuñe mânend olamaz mihr ile meh sâde ziyâ Levha-i hüsnuñde yeter hâcib ü hâl iki beyân	Ay ve güneş sadece bir ışıktır (senin) güzelliğine eşdeğer olamaz. Senin güzelliğinin levhasında bulunan kaş ve ben yeterli iki delildir.
Esb-i Mısr gibi döner va'de vefâ eylemede Deşt-i cefâ içre urur serkeş olan esbe 'inân	(Sevgili) sözünde durma konusunda Mısır atı gibi döner. Cefâ çölünde baş çeken ata dizgin vurur.
Hüsnuñe teşbîh edecek cism-i lañif oldu 'adîm Belki_ola vildân-ı 'Adin nâḳış olur hür-ı cinân	Senin güzelliğini benzetecek latif bir cisim yoktur; huriler bile kusurlu kalır, belki Adn cennetinin hizmetçilerine (benzetilebilir).
Vaşfına zibâ yürüydür bu <i>Hañtb</i> 'üñ revîşi Şimdi gürüh-ı şu'arâ içre müşârun bi-benân	Hatib'in bu yolu/edası, sevgiliyi vasfetmek için şairler güruhu içerisinde parmakla gösterilen güzel bir tarzdr.
el-Kıṭ'atü'l-'İşrine (20) [6a]	
Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ' Yâr ola dâyim saña himmet-i merdân	Ermişlerin yardımları her an yanında olsun.
Zülfü kemendine dil oldu giriftâr Aldı gönül murḡını ḡaflet-ile mâr	Gönül (senin) saç kıvrımına (zülfünün kemendine) tutuldu. Sanki bir yılan gaflet anında gönül kuşunu avladı.

Bağa girip nâz ile eyle temâşâ Güllerin etrafını almış ele hâr	Ey sevgili! Bağa girip de şöyle bir bak. Dikenler güllerin etrafını kaplamış.
Fikr ederim bir °aceb hâle be-her rûz Gül niçin açılmada bülbül eder zâr	“Gül niçin açılır, bülbül buna karşın niçin inleyip durur?” Bu tuhaf hâli her gün düşünür dururum.
°Aşıkâ gamdır sezâ şād ola ma°şûk °Âdet-i Mevlâ imiş eylemem inkâr	Aşıkâ gam çekmek, sevgiliye ise mutlu olmak yaraşır. Allah’ın adeti böyleymiş, ben inkâr etmem.
Böyle gazel söylemek tab°ına maşşûş Feyz-i Hudâ ey Haţîb oldu bu eş°âr	Ey Hâtib! Böyle güzel gazel söylemek senin şâirlik kabiliyetine özgüdür. Bu şiirler sana Allah’ın bahşısıdır.
el-Kitâtu'l-Hādî ve'l-İşrîn (21) [6a-b]	
Mefâ'ilün fe'ülün mefâ'ilün fe'ülün Dürüş °ilm ü kemâle édeler saña taşsin	İlim ve kemâl için çalışıp çabala ki seni takdir etsinler.
Cefâ °ilminde fâ'ik güzeller pâdişâhı Keremdir şâha lâyıq dirîg etme nigâhı	Seçkin güzeller padişahı (olan sevgili) cefâ ilminde oldukça üstündür. Padişahlara cömertlik yakıştığı için bakışını esirgeme.
Fünün-ı şayda mâhir yüzünde zülf-i kâfir Gönül naḥçir-i şâbir hîç itmez âh u vâhı	Senin yüzünü örten saçların av ilminde maharetlidir. Sabırlı av olan gönül ise hiç âh vâh etmez. (kendisini avcıya teslim eder.)
Ḳapından etme mehcür fütâdeñ eyle mesrûr °İzârın menba°-ı nûr nezâket burc[1] mâhı	Senin yanağın nur ve nezaket burcunun ayıdır. Bu yüzden (beni) kapından uzaklaştırma bu biçareyi de sevindir
Semend-i °aşkı sürdüm yoluñ üstünde durdum Seni gayr-ile gördüm şaşırđım şimdi râhı	(Ben) aşk atını sürerken yolunun üzerinde durdum seni başkaları ile görünce yolumu şaşırđım.
°Adû maḥfi güderler çekilmez bu kederler Haţîbâ şayd ederler şaşın çeşm-i siyâhı	Ey Hâtib! Dikkatli ol, rakipler gizlice takip edip o siyah gözü avlarlar. Bu kederler çekilmez.
el-Kitâtu's-Sânî ve'l-İşrîn (22) [6b]	
Müfte°ilün mefâ'ilün müfte°ilün mefâ'ilün °İlm ü kemâl ü ma°rifet °arife özge °ayşdur	İlim, olgunluk ve marifet arif kişi için başka bir eğlencedir.
Ey dil-i pür-keder saña gam gibi şâhib az olur Bir de ḥayâl-i zülfün al tab°ına türk-tâz olur	Ey kederle dopdolu olan gönül! Sana gam gibi dost az bulunur. Bunun üzerine bir de saçın hayalini al, bu senin şâirlik kudretini mükemmelleştirir
Sünbül ü gül benefşeniñ kûteh olunsa bahşi ḥoş Söz söz açar şabâ-şifâ bā°iş-i keşf-i râz olur	Sümbül, gül ve menekşeden bahis kısa kesilse iyidir; zira söz söz açar saba rüzgarı gibi sırrın ortaya çıkmasına sebep olur.
Nâz degil ²¹ (?) ḥikâyesin etme o nâz-pervere Ey dil-i bî-ḥazer şaşın anlara hep niyâz olur	Ey korkusuz gönül! O nazlı sevgiliye sakın hikâyeni anlatma senin bu anlattıkların ona naz değil niyaz olur.
Ḥüsnü defnesi ile kâkülü bahşin eyle sed Genc ü yılan ḥikâyesin terk édelim dırâz olur	(Sevgilinin) Güzelliğinin defnesi ile saçının bahsini bitir artık. Hazine ve yılan hikâyesini anlatmayalım artık; çünkü bu uzun olur.
Ruḥlarınñ lebi ile mişlini şorsalar saña Söyle Haţîb bî-bedel la°l olur kirâz olur	Ey Hâtib! Eğer sana sevgilinin yanağı ile dudağının bir benzerinin olup olmadığını soracak olurlarsa sen de onlara de ki; eşsiz lal taşı ve kiraz olur
el-Kitâtu's-Sâlis ve'l-İşrîn (23) [6b-7a]	
Fe°ilâtün fe°ilâtün fe°ilâtün fe°ilât Görmeye ḥiç sa°âdet yüzün oğlan k'ola ḥiz	Me'bûn (Edilgen eşcinsel erkek) olan çocuk hiç saadet yüzü görmesin.
Seni ḥişm-ile gören çekme mi ²² (?) bâb-ı vecele Lâf eder şöyle deyen ḳarşu ḳonur mu ecele	Seni öfkeyle gören, korku kapısını çekmez mi? (onu kapatmaz mı?) [?] “Ecele karşı konur mu?” diyen laf eder (boş konuşur).

²¹ Nâz degil: ناز دكلج M.

²² çekme mi: چكمه M

On beşinde geceler mâh-ı felek ey meh-rû Rağmına her gece gel hânem içinde gicele	Ey ay yüzlü sevgili! Gökyüzündeki ay (her ayın) on beşinde geceler. Sen ise her gece inadına gel evimde gecele.
Fem-i fâyıla lef-i kâmeti lâm-ı zülfin Fâl edip eyle se pâre anı bir bir hecele	Ağız/fem (فم) kelimesindeki fâ, boy/kâmet (قامت) kelimesindeki elif, zülûf (زلف) kelimesindeki lâm harflerini bir araya getir; bunları fal edip üç parça yaptıktan sonra bir bir hecele.
Yûsuf-ı tıfl-ı dili câh-ı zenahdânıña şal Anı hoş bend-i kemend et şağın etme acele	Gönlün çocuk Yusuf'unu çene çukurunun kuyusuna sal. Onu kemende iyice bağla, sakın acele etme.
Ŧıfldır âl-i 'izârım daği âli bilmez Aña hırz eyle <i>HaŦîbâ</i> gire şâyed geç ele	Yanağının kırmızılığı daha çocuktur henüz hile bilmez. Ey Hatîb! Onu sakla da girecekse de ele geç girsin/geçsin.
el-KıŦatü'r-Râbi ve'l-İşrîn (24) [7a]	
Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilün fâ' Devletlü o ki aybdan özün ede pâk	Kendisini ayıptan arındıran kimse gerçekten mutlu ve mesut olan kimsedir.
Derd ehline bir devâ ederseñ Lokmân Maşerde şefâ'atin ederde ihsân	Eğer sen dert ehline bir derman bulursan, Lokman da maşerde şefaati ile sana ihsanda bulunurdu.
Ben bendeñe bir teraħħum ederseñ dâd Eyler dëyü halk içinde bulurduñ şân	Eğer bu kölene merhamet edersen halk içinde iyiliğinden ötürü itibar görürsün.
Sen zülfüñe şâne eylediñ ey dildâr Ol demde şafâ-y-ile aşıldı bu cân	Ey sevgili! Sen saçına tarak yaptığından beri bu gönül zevk ile saçlarına asıldı.
Rüyuñda o hâl-i pür-şeref kılmış cây Göñlümde sürür u fer bulunmaz bir ân	O şerefle dopdolu olan ben, yüzünde yer edinmiş. (Bu sebeple) gönlümde bir an olsun sevinç ve aydınlık bulunmaz.
Bir kerre niğâh kıl şafâ kesb etsin Vaşfında <i>HaŦîb</i> eder ne dürler efsân	Ey sevgili! sen ona bir bakış at, mutlu olsun (bak o zaman) Hatîb senin övgünde nice nice inciler saçar.
el-KıŦatü'l-Hâmis ve'l-İşrîn (25) [7a]	
Fe'ülün mefâ'ilün fe'ülün mefâ'ilün Kişi uşluluğdandır işi uşluya Ŧanmak	İşini akıllı olana danışması insanın aklını kullandığına işaret eder.
Göñül bir dilârânıñ vişâlin ricâ eyler O şehden gelen her bir cefâya şafâ eyler	Gönül bir sevgilinin vuslatını diler, o padişahın gelen her bir cefa karşısında mutlu olur.
Ezelden dilârâya verilmiş sitemkârî Esiri olan uşşâka cevri ü cefâ eyler	Sevgiliye zalimlik ezelden beri verilmiş (bu sebeple) onun esiri olan âşıklara eziyet ve zulüm eder.
Taħammül eder aşık cefâya olup kâ'il Ta'accüb bu a'dâya dem-â-dem vefâ eyler	Âşık çekmiş olduğu cefalara razı olup tahammül etmesine rağmen şaşırılacak bir şekilde rakiplere daima vefa gösterir.
Bu aħvâle vâkıfdır gürühu hezârîñ hep Bu âteş yakar cânın fiğân u şadâ eyler	Bülbüller daima bu (aşkın) hallerine vakıftırlar. Bu (aşk) ateşi gönüllerini yakar da bu sebeple feryat figan ederler
<i>HaŦîb</i> 'iñ nişâr eyler güherdir bu eş'ârî Nihâyet revânın da yoluñda fedâ eyler	Bu şiirler Hatîb'in senin yolunda saçtığı incileridir. Sonunda senin yolunda canını da feda edecektir.
el-KıŦatü's-Sâdis ve'l-İşrîn²³ (26) [7a-b]	
Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün Ët üstâde hîdmet şağın olmağil lüş	Üstada hizmet et, sakın tenbellik yapma.
İzârîñ gülün şemm edenler nihânî Ħayâta muvaffak olur câvidânî	Senin yanağının gülünü gizlice koklayanlar ebedi hayata erişirler.
Ħüsünde letâfetde yokdur adîli Ser-â-ser teccüssü ederseñ cihânî	Sen dünyayı baştan başa gezip dolaşsan da onun güzellik ve letafette bir eşi yoktur.
Atar sînem üzre dem-â-dem o ²⁴ zâlim O müjgânî tîrî o kaşlar kemânî	O kaşları keman kirpikleri ok gibi olan zalim daima sinemin üzerine ok atar.

²³ el-KıŦatü's-Sâdis ve'l-İşrîn: el-KıŦatü'l-Hâmis ve'l-İşrîn M

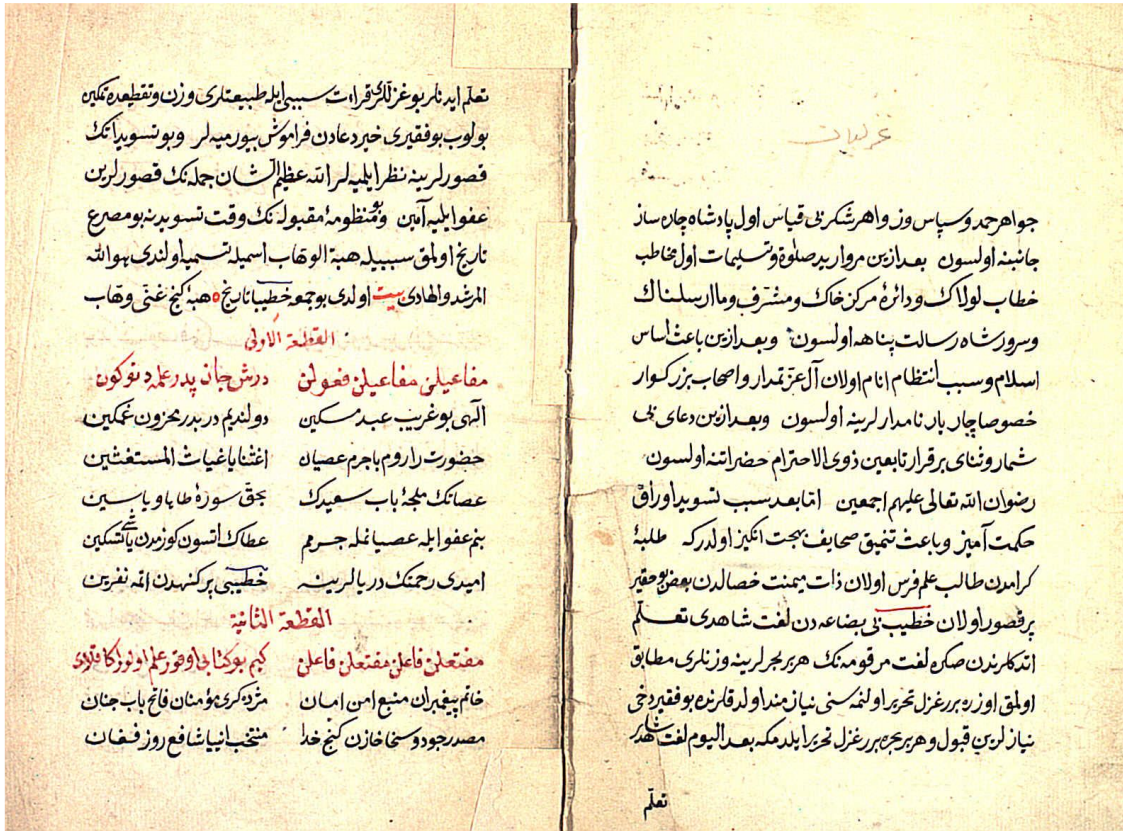
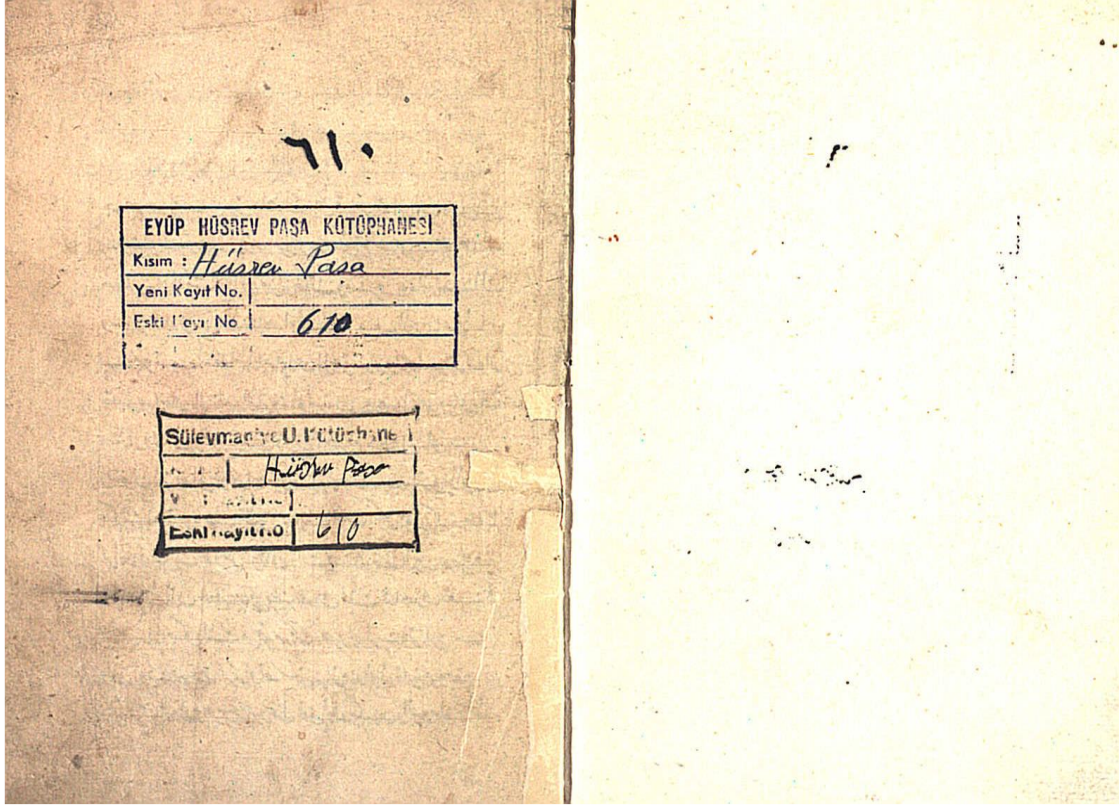
²⁴ o: Metinde "روان الظلم" şeklinde vâv olmadan yazılmıştır.

Teraḥḥum bulunmaz anıñ sinesinde °Adım olsa şefkat olur mı ĩmānı	Onun yüreğinde merhamet bulunmaz. Şefkati olmayanın imanı olur mu?
Ḥaṭībā ḥazer kıl sihām-ı ğazabdan Saña cevır ederler biraz çek °inānı	Ey Hatib! gazap oklarından sakın. Sana zulmederler (sen kendini) biraz dizginle.
el-Ḳıṭ'atü's-Sābi° ve'l-°İşrīn²⁵ (27) [7b]	
Fā'ilätü müfte'ilün fā'ilätü müfte'ilün Ṭabı vü ṭabī'atidür ādemün nihād u sirişt	Huy ve mizaç insanın yaratılışıdır.
Her nefes çeker kederi gönlümüz ḥarāb olacak Ol Ḥudā sarāyı niçin ser-te-ser yebāb olacak	Her nefes, gönlümüz keder çeker (böyle giderse) harap olacak, o Allah'ın köşküdür; niçin baştan başa yıkılsın?
Terk-i cevır eger[çi] éde ḥāline teraḥḥum édir Zülfüñ anı besleye ger ṭıfl-ı dil şebāb olacak	Senin saçın gönül çocuğunun haline acıyıp zulmü terk ederek onu beslerse bu çocuk büyüyecek.
Ḥıřm-ı řāha uğramayan ḥavf-ı rāha uğramamış Sell-i seyf eger yürüye sīnemüz ḥarāb olacak	Padişahın ḥıřmına uğramayan yol korkusunu bilmez. Eğer kılıcı çekip yürürse gönlümüz harap olacak.
Ḥalķ içinde söylediği anı ḳatlı édem dedigi Ben işitdigim de budur dil saña °itāb olacak	Sevgilinin halk içinde söylediğini, "Onu öldüreceğim" dediğini ben de duydum; ey gönül (görülüyor ki) azarlanacaksın.
Gel Ḥaṭīb'e cevır ü cefā étme sultānum ḥazer it Bī-teraḥḥum olma şehim meskeniñ türāb olacak	Ey sultanım! Gel şu Hatib'e eziyet etme, bundan sakın. Merhametsiz olma, (sonunda) meskenin toprak olacak.
el-Ḳıṭ'atü's-Şāmine ve'l-°İşrīn²⁶ (28) [7b-8a]	
Fā'ilätün fā'ilätün fā'ilāt Bu kitābı öğren iç āb-ı ḥayāt	Bu kitabı öğren, ölümsüzlük suyunu iç.
Kākül-i müřđiniñ étdi nīm māh Māhitāb-ı rüyuñu ey pādiřāh	Ey padişah! Misk kokulu kākülün yüzünün mehtabını ikiye böldü.
Zülf-i ḥoř-büyuñ nağiri sünbüle Reřk éder ol lāle-i zerrīn-külāh	Altın renkli bir külāhı olan lale, senin ḥoř kokulu saçına benzediği için sünbülü kıskanır.
Künc-i tāri mesken étmiř dil neden Ḥāl ü ebrü çeşm-i seḥḥarı siyāh	Sevgilinin ben'i, kaşları, büyücü gözü siyah olduğu için gönül karanlık bir köşeyi mesken tutmuş.
Nev-ḥaṭ-ı ḥüsnüñ gören nisbetle dēr Bāđda sünbül çemen ḥuřk-ı giyāh	Yüzünde yeni bitmiş ayva tüylerini gören bağdaki sünbül ve çimenin kuru bir ottan farksız olduğunu söyler.
Biñ niyāz étseñ de girseñ gözüne Ey Ḥaṭīb étmez saña ařlā niđāh	Ey Hatib! Yalvarıp yakararak gözüne girsene de o sevgili asla sana bakmaz.

²⁵ el-Ḳıṭ'atü's-Sābi° ve'l-°İşrīn: el-Ḳıṭ'atü's-Sādis ve'l-°İşrīn M

²⁶ el-Ḳıṭ'atü's-Şāmine ve'l-°İşrīn: el-Ḳıṭ'atü's-Sābi° ve'l-°İşrīn M

EKLER

سنبل باغ شرف عطرس الورطوف ای در شرعه صرف مغز خاق جهان
 زات شریفک سعید کلری جهان فرید نور رسالت غیب جیبکی اینی مکان
 سوله خطیب مرغ نعت شریفین فصیح خلقت خلقی مرغ نور مجتهد جهان

الفطحة الثامنة في وصف جواربار

مفتعلن مفتعلن فاعلن ای شه جزبان جبراهیم جبار
 نور ابوبکر وعمر تاسبار حضرت عثمان علی جان یار
 بونلرک اوصافنی کادا ایلیمز اولمیل ایل ای شریار
 اولدی ابوبکر صدافنه ماه اولدی عمر عدل شه تاجدار
 اولدی صابنغ عثمان جود عله جود اولدی علیبه شعار
 جمله سی صاحب کرامتک ولی انری وصف ای خطیب اولمیز

الفطحة التاسعة في وصف الناجين

فعلن فعلن فعلن فاعلن کدیسر جان قلبسیر کمال
 سرتابین اولدی شمان دین بیل اعظم امامک بیان متین
 محمد ابوسف ایلد تها شرع خاتمده جواهر کنین
 دخی شفاع و حنبیل و مالکی بولوره اولور قادری مؤمنین
 شفاعتین قیل خدا یابستر اولالرایمان اهلنه هب معین
 بولردن شفاعت او مر روز شب خطیب کنه کار او عید کمدین

الفطحة العاشرة

مفاعن فاعلن مفاعلن مفاعلن سنکلا اولدیم کشک باتوبودم کاش
 عروده کتیری بزلمخرم خرم دیرک عدوه کتیری بزلمخرم خرم دیرک
 نلرچک بوفنا به کور اهی دنباقی وجود محو اولور انکدم دم دیرک
 نوله معادل کسا اولر بودم احس کچر عمر بوکدرله کرم کرم دیرک
 یا یوب فناه جنانی کیرم دیوشده اولنجی دوزخ کیردی ارم دیرک
 خطیبسیر نغمه نه حاله قویوه هزاره ردله اکرورم ورم دیرک

الفطحة السادسة

مفعول فاعلن مفاعل فاعلن علم اکرمن نکتیری بولیسر بوجده قام
 اغیارک ششرد قوه کلسولیمر کسا عیش و نوش ایلتخنی عمل سولیمر کسا
 عبدایچر بوس باغ عطا و صدقه قیلور ایوردی حکمه نهم بدل سولیمر کسا
 چشم باشی مرغ ابری قرص اولهنوز یکدم تیزابه صافی عمل سولیمر کسا
 دل بیلنخر دصاحی زلفی دامن اول قیده دوشه طول ایلسولیمر کسا
 قلمه نوز مینده خطیبانه سوزخار جغیره المپاک غزل ایلسولیمر کسا

الفطحة السابعة

مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن حقا که جاحل صحتی ناویمحمدی بتر
 خوش نم که لیم تیسیم اینی شیم نازدن غایت حذر اغیارک کاه ابله بورازدن

فریادم او بری عنده لیب داغله او بویو کله بوسه مزخالی دکدر بویله وز سوزدن
 ناطشرد قالدق بزاورمکن و سکنایه سیکلی سترکن جفا بوغروق اجازدن
 بن نقد اشک معان وصلنه اولدی شریک سوده بولور نفرا شکم حرفی اناز دن
 کاشابه انا طبعک طبل او روم دم خطیب اولوغ وصلنه صبر اولور نغمه بویو وازدن

الفطحة العاشرة

مفعول مفاعلن فعلن علم ایچره در رسعات الحق
 ناک کاب او یار بر لطفافت زائنه ایدردی بر ظرافت
 اغیان درونکی بویو بیورمه شاهانه بودر بویوک قباح
 عشاقه سفارش ایت او بوزک دلان او در بر سلامت
 عفا قبو کور جو رایدیرک محشوده او مر سیرین شفاعت
 حت و جواهرک خطیب غایتل نجون ویر رحارت

الفطحة الثامنة

فاعلن فاعلن فاعلن فاعلن حیضا کاکیم دم جهل ایچره قلندرز بن
 لطف ایدر کنه لیده نغمی نینر زرار بله اول شایره حاله شقیر طار وار
 سکله اولدش او چشمی مشبه بیلندن دعوته سخیه کلز ایلمز اذکار کار
 مجرود لیرک غم و ناک جورنده صبر اید فر عاشقک طبعنده وسعت اولدش خردور
 لعل کلک کورون اول وراشک ک ایله باغ حنکه تماشا ایلدی کلنار نار

الفطحة العاشرة

مفاعلن مفاعلن مفاعلن مفاعلن حرمی بر بلا فو برده میسیر کور ورم
 کورچکون اول کدب دکور بویو نینر زرار بویو زهلاک فصد لیر بوکها کسورا مان
 کل آل ایلمتا اولدی رنگ کدره اجازین در تنظیم درود شکر کلا اولور کین فزایست
 بنی بویلاست خرا ایدر لیکلک نینر زرار عجب ترجم ایدر می کلس کس کوزنده اغان قا
 نجب بر اولر اول خطک کچین ریاض جنانل ظرافت بیکلا و قیل اولد کله دلیر
 بیره خطیب اولر ماحک بولیم ایلر لطفک ایدر سر کس کله و صبر ایدر اکان شقا

مکلفه صفت اوله فکلم صفتن بوریم بره کدر
شها کرکله عرویه صفتن جواهر اولور کله پرکله
کوکله کجکان غنیمتین قاشنه باوشا اوجین
اسکر اکرم صبا اولور کلام پیکله اوره اولور
او قورس کرستایشکی خطیب اولور صفایه بد

الفطحة الثانی عشر

مفعول مفاعیل مفاعیل مفعول
لو کویکتا کوشنده در باده سنه سانه
الماس صفت سک زنا باجه بر لندک
سنبل کیمی آثار بز اولسه نوره ظاهر
بلرکسه نوله قدر نیزی جاهل نادان
عالمه حق اولره بور خصوم معادل
اصحاب کسوف بونزه یا نوره استور

الفطحة الاربعة عشر

مفعول مفاعیل مفعول مفاعیل
رستم صفت ابرو رشید کجکان چکسون
شاهه یولو کجام جمیل فلاز کسن

بیشخ ز بانله مرد اولدی عرویه سک
لبیل کیمی فریاده میل الیمسون عفاق
افتاد لر ای سب نازی دپ لر هر دم
پر کوه اولان حالاصندوقه طبعه در
برضر یطیانوی می شاعر لر ی بو عسکر
سید الیخسی کل هجو الیمسون اغیای

الفطحة الخامس عشر

مستفعلاتن مستفعلاتن
اقلام حکیم صاحب قرانی
ذالم صور سک سلطان شقم
نام صور سک عقدا بمشکر
وصفده باز دم دور لوستایش
طبع کبندی ارباب عرفان
احبابی مغیر ایلر کسزا فکک

الفطحة السادسة عشر

مستفعلن مفعول مستفعلن مفعول
بیرما زایل بار اولما دیورن اولور کون
بند غلغله چوغلدی چمنه اوکل کلنده

کیسه سیر بانه دلبر اولور قیب برلنشا
بزن برمد ایدری عجا او بوسف دل
کوز کیز ای اهل دل تعجب اولور لحوال
بزی بو لاسب نازی تیرس دور در آخر

الفطحة السابعة عشر

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن
نوشان جام لعلک مستانه در صنور لر
چتر خیال یار ک مستنده دل کورنیز
الذنه خولیا ی سودای زلف یار
جانا چرخ حکک یاندم حران نبل
بن سو یلیم حضور شه هر کس کسرتیم

الفطحة الثامنة عشر

فاعلاتن مفاعیل مفعول
نغزنجت او کاکل خوش بو
خوش صفادر بو کون زوق اتنا
اول عرویه مصاحب انه سنه
جله اطوار هب مستدر

عیب یار اکر ارر سی خطیب
بزم خوبانه اول دیسون یا هو

الفطحة التاسعة عشر

مفتعلن مفتعلن مفتعلن مفتعلن
دیوه تر دم اولور سکس زکله جهان
حکک مانتر اولور زهر ایله رسد دنیا
اسیر صر کیمی وز وعده وفا بلد
حکک تشبیه لیه چکد جسم لیل اولور عیلم
وصف ن زیا بور برشدر بو خطیب کلاؤی

الفطحة العشرون

مفتعلن فاعلتن مفتعلن فاع
زلفی کندی نه دل اولدی کرفتار
باغ کروب ناز ایله ابله ناسا
فکر لیه ریم بر بچکک بسهر روز
عاشق غمدر کسرا شد اولو معشود
بو یلغزل سو یلک طبعه کله مخصوص

الفطحة الحادية عشر

مفاعیلن مفعولن مفاعیلن مفعولن
درش علم ز کلا لیه لره ما کله تخمین

یوسف و طفل دل چاه ز نخل کمال طفله رال عنایم دخی آکیه بلن	این خوش بند کنایات صفیه الله جل اکا حرز ایل خطیب کین بیج کلمه اله
الفطحة الثانی والعشرون	
مفعول مفاعیلن مفاعیلن فاع در داهلنه بر و ایدرسک لغان	دولتدو که عیدنا دوزین لیه پانک حشره شفاعتین ایدردی لحت
بن بندکه برترجم ایدرسک داد سن زلفکدش نایلدک لی دلدار	ایلدو بو خاقی اچینده بولور دکر اولرده صفایله اصلدی بوجان
رویکده او خال پرشرفی قلمش جای برکن نگاه قیل صفا کسب انسون	کوهله سرور فریولنمز بر آن وصفکده خطیب ایدر دکر لرافش
الفطحة الثانی والعشرون	
مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن کوکله ر دلار انک وصالین رجا ایلر	کستی اولده لفتدن ریشی ایلر اوشهدن کن هر جفا ایلر
ازدن دلار ایلر برلش ستم کاری تخل ایدر عاشق جفا ایلر اولوب قال	اسیری اولن شفا جور و جفا ایلر نیجب بو اعدایه دمام و وفا ایلر
بواحواله واقفدر کر و هر هزارک خطیب ک نثار ایلر کهر روز بواشفاک	بوانش یقار جانن فغان و صلا ایلر نهایت رواننه یولکده فدا ایلر
الفطحة الثانی والعشرون	
مفعول مفعول مفعول مفعول ایلدو ستاده خدمت مین لولده اوش	

کرمدرش هد لایق ریغ انه نکاهی کوکله نخیر صابر هیچ انز آه واهی	جفا علمده فالق کولتر بادشاهی فنون صیده ما هر روز کن زلف کافر
عزاکد منبع نور نراکت بوج مای سنی غیور لیکه کوردیم شرم شرف رای	قبولکن انه مجبور فنا دکر ایلر سرور سمنی عشقی سویدم بولکل او سنه دور
خطیب صید ایلر رقصین چشم سیاهی	عدوی خفی کوردلر چکنم بولکر لر
الفطحة الثانی والعشرون	
علم کجا معرفت عا دوز کرم عیشر بزیصال لغان ایلر علمد ترک ناز اولور	مفتعلن مفاعیلن مفتعلن مفاعیلن ایلدلر کدر کجا کچی صاحبان اولور
سوزوز اچ صبا صفت باعث کشف راز ایلدلر حذر صفین انکره هب نیا ز اولور	سنبل و کل پشنگ کون اولن چینی نازد که چنگ ایلر نیا نیا اوان پرون
کچ بیلان حکایه کین ترک ایلر لیم دلا اولور سویله خطیب تی بدل اعل اولور کرا اولور	حسی دینه سنی ایلر کاکل چینی ایلر رنگر کینک لیب ایلر شنی صور لر سکا
الفطحة الثانی والعشرون	
کوردیم هیچ سعادت بوزین دغش کور لاف ایدر کوردیم قانوق قوری جله	مفعول مفعول مفعول مفعول اون بشته کیلر ماه کنگ ای هر واه
رغبت هر کچ کلام اچینده کجده فال ایدر و ایلر پان اینی بر هجده	نم فایله ایلر فاقمتی لام زلفین

نویخت حسک کوردن نسبت ایلر پیک نیاز ایتسکه کیر کلا کوزنه	باغده سنبل چمن خشک گیاه ای خطیب انز سکا اصلا نگاه
الفطحة السادس والعشرون	
طبیعی و طبیعتی در آمان نهادر شش اول خدا سرای چون سر سبک اولر	مفعول مفعول مفعول مفعول عزاکد کن شیم ایدر لرسنهانی
زلفکدنی بسلیه کول طفل دلش با اولر سز سفیا گریور کینه مز فرا اولر	حسده لطافتده بوقدر عدیلی انار ستم اوزن دمام اظالم
بن ایشته بیکده بوردل سکا عت اولر نی ترجم اولمه شیم کنگ کرا اولر	ترجم بولنر انک سینده خطیب حذر قیل ستم غضبک
الفطحة السادس والعشرون	
بو کما ای دکنه دچ آب حیات ماهتاب رو کبی ای پادشاه	فاعلات فاعلات فاعلات کاکل شک کین ایزیم ماه
رنگ ایدر اول لاله زین کلاه خال ابرو چشم سخاری سیاه	خشم ترش هاوغره بین نوق راه اوز خاق اچینده بولدی کی اقل بدم دیر کی

